

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

bakalářská práce

Kounicovy koleje během 2. světové války

Kaunic's Hall of Residence during the Second World War

specializace v pedagogice – dějepis a základy společenských věd

Vedoucí práce: PhDr. Alena Míšková

Autor: Hana Skalníková

Rok: 2015

Prohlašuji na svou čest, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

Hana Skalníková

V Praze, dne 1. 7. 2015

Na tomto místě chci poděkovat doc. PhDr. Aleně Míškové, Ph.D. za veškerou odbornou pomoc při zpracování této bakalářské diplomové práce. Dále děkuji mé rodině a přátelům za nikdy neutuchající podporu během studia.

Anotace

Tématem této bakalářské diplomové práce jsou Kounicovy koleje během druhé světové války. Kounicovy koleje jsou nedílnou součástí města Brna, proto se práce zabývá i jím. Brno bylo město, kde Němci, ale i Židé utvářeli tamní kulturu. Tohle společenství, které lze nazvat jako další potýkání Čechů a Němců, bylo křehké a po vypuknutí druhé světové války se rozpadlo. Z Kounicových kolejí, původní studentské ubytovny, se stalo memento Moravy.

Klíčová slova

Kounicovy koleje, druhá světová válka, Brno, nacistické represe

Annotation

The theme of this bachelor thesis are the Kaunic's Hall of Residence during the Second World War. These student colleges are an integral part of the city of Brno so the thesis deals with its. Brno is a city where Germans and also Jewish people have designed local culture. This partnership, which could be described as another struggle between Czech people and Germans, was tender and it broke after the outbreak of the Second World War. The colleges, originally hostels for students, became a memento of Moravia .

Keywords

Kaunic's Hall of Residence, Second World War, Brno, Nazi repression

Obsah

Úvod	6
Brno před válkou	8
Brünn neboli Brno	8
1938.....	10
Židé.....	12
Kaunicovy koleje.....	17
JUDr, Václav hrabě Kounic.....	17
Kaunicovy studentské koleje českých vysokých škol v Brně	18
„Protentokrát“ v Brně	21
Březen.....	21
Podzim	24
17. listopad	26
Kouničky	29
17. listopad II.	29
Věznice	34
Strážní prapor	39
První stanné právo.....	41
Druhé stanné právo.....	50
Do hořkého konce	64
Koleje dnes	69
Závěr	71
Bibliografie	72
Literatura	72
Články	73
Internetové zdroje.....	74

Úvod

Kounicovy nebo Kaunicovy studentské koleje, oba dva názvy jsou správné. Já však svoji bakalářskou diplomovou práci věnuji především Kouničkám, jméno které nesly koleje v nejtemnější historii města Brna, letech 1940 – 1945. Nebyl to oficiální název komplexu budov, které dodnes stojí na ulici Králova č. 45 v městské části Brno-Žabovřesky. Tento název mu dali přechodní obyvatelé, vězni a příslušníci gestapa.

Koleje začaly fungovat jako studentská ubytovna na podzim roku 1923. Asi žádného studenta, který zde našel dočasný domov a mohl zde strávit jedny z nejlepších roků svého života, asi žádného studenta tehdy nenapadlo, že o pár let později tu jiní přechodní obyvatelé naleznou pravý opak. Strach, beznaděj, nebo smrt. To vše po 17. listopadu 1939, dni kdy dočasně „zemřely“ české vysoké školy. Jakoby ze dne na den budovy získaly zcela jiný status.

Ve své práci se chci zaměřit na osud kolejí po zmíněném 17. listopadu a na jejich přeměnu v nacistickou věznici. Od zabrání kolejí a následné deportace studentů do Sachsenhausen po odstěhování posledních vězňů v dubnu 1945. Větší pozornost chci zaměřit na období, kdy se na kolejním hřišti vztyčily tři šibenice, období prvního a druhého stanného práva. Stanné soudy, které byly spíše formálním divadlem, odsoudily k smrti zastřelením nebo oběšením v Kounicových kolejích celkem 539 osob.¹

Opomenout však nechci ani město Brno, jeho politickou situaci a národnostní složení. Město, kde kupní sílu měli Němci a kde 17. března 1939 vítali Adolfa Hitlera se slzami v očích. Němci, kteří se cítili ukřivdění rokem 1918 a nyní cítili zadostiučinění, když se chodili dívat na popravy v Kounicových kolejích.

Nakonec, ale ne doslovně, i osobě a odkazu JUDr. Václava hraběte z Kounic, mecenáši, který se věnoval charitě a díky jehož daru mohly koleje ve městě Brně vzniknout.

Hlavní pramennou základnou je mi První a druhé stanné právo na Moravě od autorů Františka Vaška a Zdeňka Štěpánka. Tato, dle mého názoru, kvalitní práce mi poskytla materiál ke zpracování právě období stanných práv. František Vašek je autor věnující se

---

¹ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 129.

městu Brnu a jeho osudům v časech druhé světové války a jeho texty a zpracované dokumenty mi byly velkým přínosem. Neméně významným zdrojem informací je kniha Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945 od Adriana von Arburgra a kolektivu autorů nebo publikace se vzpomínkami přeživších pamětníků.

Sekundárním a zajímavým pramenem jsou dobové noviny a články týkající se tématu. Užitečnou je i internetová encyklopedie města Brna.

Po roce 1948 vyšlo pár prací, týkající se Kounicových kolejí, ovšem musím k nim přistupovat velice kriticky, neboť jsou poznamenány režimem.

Práci jsem pro přehlednost rozdělila do pěti kapitol. První věnuji městu Brnu před válkou, druhou Kounicovým kolejím a okolnostem jejich vzniku, třetí obrazu Brna pod taktovkou Říše, čtvrtou kapitolu Kouničkám a hrůzám, které se v nich děly. Poslední kapitola je o navrácení budov k jejím původním účelům.

Kounicovy koleje se navždy staly místem, které bude příštím generacím připomínat, jakou podobu měl německý nacismus. Právem také byly označeny národní kulturní památkou. Už 10. června 1945 vikář československé-husitské církve J. Vitoslavský prohlásil: „Sem budeme přicházet a s úctou, sem budeme vodit děti, aby poznaly, jakou cenu jsme platili za svobodu...“.² A to je přesně důvod, proč jsem se rozhodla napsat tuhle práci.

Přeji si vytvořit mozaiku, složenou z faktů, autentických vzpomínek a uměleckých děl, které dočasní obyvatelé Kouniček vytvořili. Takovou mozaiku, aby na konci tvořila ucelený obraz.

---

² VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 133.

Brno před válkou

Brünn neboli Brno

Stojíme na prahu 20. století. Soužití dvou nejpočetnějších etnik v hlavním zemském městě nelze nazvat jinak než souboj. Souboj, při kterém jedna strana neváhala ukázat, jak ostré jsou její lokty a to i za cenu nedodržování norem a zákonů. Sílicí česká emancipace vedla pouze k větší snaze Němců, kteří si chtěli držet svou svrchovanost.

V Brně se i po roce 1880, kdy vyšlo jazykové nařízení, dělalo vše pro to, aby se potlačila dvojjazyčnost. Ilustrovat to můžeme na boji o české školství. První obecná škola s českým jazykem byla zřízena až v roce 1886 a proněmecká obec tlačila na rodiče, aby své děti přihlašovali na školy německé.³

Němci měli převahu v městském zastupitelstvu – jako zastupitelé, i jako voliči. Ottův slovník naučný, vydaný v devadesátých letech 19. století, poznamenává: „Zbohatnuvší Češi a na obci závislí učitelé se často hlásí k němectví a výjimkou jest jen duchovenstvo a na státu závislá inteligence. Nižší třída jest národnostně neuvědomělá, dělnictvo podléhá vlivu internacionály a nemá v národním hnutí valného účastenství. Bezohledné a důsledné vykořisťování moci ze strany německé, nedostatečná zámožnost a neuvědomělost na straně druhé: toť hlavní příčiny, pro které Čechové brněnští nedomohli se dosud žádného zastoupení v obecním zastupitelstvu a ve sborech zákonodárných.“⁴

V roce 1905 zasedli v městské radě opět jen Němci, ovšem jednotní ve svých názorech určitě nebyli. Ve stejném roce přišel i tzv. Moravský pakt, jenž měl řešit národnostní poměry v zemi. V Brně se tento pakt však naprosto obcházel.

V tomtéž roce byl poměr národností následující: celkový počet obyvatel Brna 125 373, k německému jazyku se hlásilo 81 617 obyvatel, k českému 41 143.⁵

Vypuknutí světové války přinášelo další opatření a kuriózní nápady, jak potlačit české zastoupení. Do čela 40 německých poslanců se v zemském směnu postavil brněnský

---

³VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 8.

⁴*Ibidem*.

⁵VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 10.

poslanec Heinrich D'Elbert, který požadoval pro Němce na Moravě trvalé právo veta. Někteří šli ještě dál a navrhli nové uspořádání Moravy – buď měla vzniknout nová rakouská provincie Deutschöhmen, nebo se měla severní Morava připojit k německému Slezsku a jižní Morava se Šumavou k Rakousku.

Konec války učinil takovým představám přítrž, aspoň na dvacet let. 28. říjen 1918, Habsburský kolaps, který po necelých 350 letech nastal, měl v Brně jednodenní zpoždění. Nový charakter správy měla vytvořit moravská správní komise, delegovaná Národním výborem, která spolupracovala s ještě fungujícím místodržitelstvím. Rada před novými podmínkami kapitulovala až 5. listopadu, když si před tím odhlasovala pro německé úřady definitivu, rychlé přesuny majetku a nejedno povýšení. Den předtím policie a vojsko hájilo radnici před dotírajícím davem. Ironií dějin je jmenování zemského hejtmana Petra Kerndlmayera, rytíře z Ehrenfeldu, tzv. „rakušáka a čechobijce“.⁶

Součet obyvatel v roce 1919 byl následující: 131 500 obyvatel, z toho Češi tvořili 61 %, Němci 34,4 % a Židé 4,2 %. Sametoví Češi podle hesla „nejsme jako oni“ respektovali i popřevratové změny německé správy a po prvních demokratických volbách v novém státním útvaru, ve kterém hlasovaly i ženy, bylo procentuální zastoupení následující: české strany 65,9 %, německé 31,7 % a židovské 2,4 %.⁷

Jednou z velkých, ale plánovaných změn, měl být vznik Velkého Brna. I přes znatelnou německou nevoli se 23 obcí připojilo k městu a 16. dubna 1919 tak opravdu vzniklo Velké Brno.⁸ Dle součtu populace z roku 1930 to vypadalo v Brně následovně: 264 925 obyvatel - z toho 200 213 obyvatel nové národnosti „československé“, 52 165 německé a 12 547 národností jiných.⁹ Do kritického roku 1938 rostl počet obyvatel opravdu rychle – zhruba 5 000 lidí ročně. Poměr německého obyvatelstva trvale klesal, zejména díky nižší natalitě (české obecné školy navštěvovalo v roce Mnichova 85,7 % dětí, německé 14,3 %).¹⁰

V Brně se pozvolna měnily poměry a v roce 1935 bylo v zastupitelstvu 23,3 % německé národnosti. Za dveřmi však stál nezvaný host, který už netrpělivě klepal na dveře –

---

⁶ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 11.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*. [online]

⁹ Statistický lexikon obcí v Republice československé II. Země Moravskoslezská, Praha : Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický, 1935, str. 9.

¹⁰ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 14.

třináct ze všech devatenácti zvolených mandátů připadající na německé strany získala SdP, neboli Sudetoněmecká strana.¹¹

1938

"Nebudou-li do 1. října Sudety odevzdány Německu, pak já, Hitler, sám půjdu jako první voják proti Československu." Adolf Hitler

„Bylo by hrozné, kdybychom museli kopat zákopy a zkoušet plynové masky, protože se v nějaké vzdálené zemi hádají mezi sebou lidé, o nichž nic nevíme. Kdybychom měli bojovat, museli bychom mít větší důvod.“ Neville Chamberlain¹²

Píše se květen 1938 a situace v pohraničí už přesahuje veškeré meze. Neustálé provokace, přepadání celníků a četníků, či pašování zbraní, to jsou věci, které nelze tolerovat. Při květnové mobilizaci byla vyhlášena ozbrojená ostraha hranic a obsazena pohraniční opevnění. Jakoby Československá republika měla hlavní roli v antické tragédii a jen čekala na deus ex machina, neboli na rozhodnutí shůry. Hitler má na hranicích 48 divizí. Narůstá tlak Poláků, Maďarska a Slovenských poslanců.

21. září, ve dvě hodiny ráno, dostává prezident Eduard Beneš ultimátum od vyslanců Velké Británie a Francie o postoupení všech území s nadpoloviční většinou německého obyvatelstva. Hodžova vláda jej přijímá a odstupuje. Dvacet zástupců vládních stran, bez účasti parlamentu, sestavuje novou vládu v čele s generálem Syrovým.¹³

22. září v Brně propukají spontánní manifestace. Lidé provolávali slávu armádě, vyvolávají hesla na obranu republiky, nikde není třeba zásahu policie. V sedm hodin ráno vyšli dělníci brněnských továren do ulic, další občané se přidávali, průvod čítal několik tisíc lidí.¹⁴

23. září rozlepují mobilizační obálky i na zemském vojenském velitelství v Brně. Na letištích jemu podřízeného 5. leteckého pluku a 2. pluku v Olomouci mechanici urychleně přetírají na trupech plukovní znaky s moravskou orlicí a kódová označení. Na letištích rolují

¹¹ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 14.

¹² *Mnichovská dohoda obětovala Československo, válce ale nezabránila.* [online].

¹³ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 18.

¹⁴ NOVOTNÁ, Marie. *Brno uprchlíkům 1938: fakta a dokumenty z tisku a archivů*, s. 16.

bombardéry a stíhací letouny a přelétají na polní letiště. Na zemi probíhá mobilizace též úspěšně. Republika tak na svou obranu staví 1 250 000 mužů.¹⁵ Morální stav vojska a civilního obyvatelstva už nikdy nebude lepší. Velitelství III. sboru v Brně se stává jádrem IV. armády, která brání úsek hranice mezi Králíky a Slovenskem, úsek, kde se očekává vpád německého vojska.

Vláda dopoledne 30. září přijala Mnichovský diktát. Republika musela postoupit území Německu, Polsku a Maďarsku a přišla o 30 % území s téměř 34 % obyvatelstva. Německá armáda překročila území již 1. října ve čtrnáct hodin.¹⁶

Hitler dosáhl svého a nastává éra druhé republiky, neboli Česko-Slovenské republiky. Nastává hluboká deziluze, republika se najednou ocitá úplně nahá a bezbranná. Dle Lidových novin, které vyšly 11. listopadu 1938, byl hotov soupis uprchlíků provedený úřady. Podle údajů Českého slova uprchlo ze zabraného území 92 tisíc lidí, z toho 73 tisíc Čechů, 11 tisíc Němců a 6 765 osob se přihlásilo k Židovské národnosti. Židovských uprchlíků však bude patrně více, asi 16 000. Asi 194 lidí se přihlásilo k národnosti polské, zbytek jsou cizí státní příslušnosti. Ti, co mohli, se uchýlili k příbuzným, pro zbytek byly zřízeny uprchlické tábory.¹⁷

Město Brno denně poskytovalo podporu 100 až 150 uprchlíkům z pohraničí a k lednu 1939 jich evidovalo policejní ředitelství přes šest tisíc. Bylo také vypraveno pětadvacet transportů na venkov, protože městu scházela kapacita. Druhá republika byla stát, který nikdo nechtěl. Tedy skoro nikdo. Jediní spokojení občané mohli být Němci.

Ve všedním životě se toho mění málo, tedy aspoň zdánlivě. Dramaticky stoupá nezaměstnanost, první na řadě jsou vdané ženy. Ale dál se hraje divadlo, sportovní zápasy, v provozu jsou i kina. Co se týče politické scény, tak jsou pro nadbytečnost zrušeny všechny strany, vyjma Strany národní jednoty a Strany práce.¹⁸

Hitler 30. ledna 1939 pronese projev, ve kterém věří v dlouhý mír a přeje Československu, aby našlo cestu k vnitřnímu klidu, který vylučuje návrat k bývalému režimu. Mimo jiné v tomto projevu pronese své „Židovské proroctví“. Vláda hraje hru o Karkulce, kdy

---

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Mnichovská dohoda obětovala Československo, válce ale nezabránila.* [online].

¹⁷ NOVOTNÁ, Marie. *Brno uprchlíkům 1938: fakta a dokumenty z tisku a archivů*, s. 24.

¹⁸ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 21.

se snaží chlácholit vlka za dveřmi, například cenzurou, nebo tím, že otevřeně podporuje německé spolky.

31. ledna navštíví Brno ministerský předseda Rudolf Beran a promluví zde na manifestaci Mladé Národní jednoty na Sokolském stadionu. Dle Lidového deníku byl projev tak významný, že byl celý otištěn, protože: „Ve všech chalupách, statcích, dílnách, továrnách a úřadech čtete podrobně velmi významný Beranův projev!“.¹⁹ I přes to, že Beranovými ústy vychází slova jako: „Po všech ztrátách, utrpeních a poníženích, jsme zachovali zdravé jádro.“, nebo: „Druh k druhu, paže k paži, jedna víra, jedna vůle, jedno odhodlání pracovat pro zdravý vývoj státu!“, popřípadě: „Když jsme ustoupili z hranic svého státu, našli jsme tu doma nové pevnosti, neméně mohutné, jako byly na hranicích – jednotu myslí a srdcí.“²⁰ Byly to bohužel prázdné fráze, protože republika už zvonila hrana. Samotného Berana zatknou roku 1941 gestapo.²¹

Židé

Židovské osídlení v Brně bylo prokazatelně delší než tisíc let. Setřást strach z pogromů však mohli až roku 1848, kdy se dočkali plné občanské rovnoprávnosti. Rok 1848 je pro Židy rokem, kdy padly jak poslední společenské bariery, tak i hradby ghett. Už před tím však díky své pílí a podnikavosti pomohli městu vymanit se z provinciálnosti a udělat z něj důležité město monarchie.

Už v roce 1787 měl vybírání daní na starost podnikatel Jan Leopold Koffiller, majitel textilní manufaktury ve Velké Nové, který mimo jiné postavil v Brně první dělnickou kolonii, v Červené ulici, v monarchii. Textilní průmysl dokonce vynesl Brnu přezdívku „Manchester východu“. Královopolská strojírna zas vzešla z továrny založené Ledererem a Porgesem. K dalším oblastem, kde podnikali, patřily důležité banky a obchodní domy.²²

Druhou stranou mince byl patent Josefa II. ze stejného roku (1787), který přinutil Židy přijmout nežidovská příjmení a to z předepsaného souboru německých jmen. I takový, byť dobře míněný detail, měl později hořké plody a stal se jednou z karet v klání

---

¹⁹ *Lidový deník*. [online].

²⁰ *Lidový deník*. [online].

²¹ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 21.

²² VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 52.

nacionalistických vášní.²³ V pragmaticky myšlených Josefových germanizačních snahách měli právě Židé posílit německé jazykové etnikum, což se nakonec stalo.

Do rozvíjejícího se města proudily vlny židovských imigrantů, poslední větší vlna během první světové války. Po vzniku Československé republiky jejich emancipační snahy vyvrcholily. V polovině třicátých let měly spojené židovské strany dva mandáty na radnici a ve městě stály tři synagogy. Krátce po válce byla také založena první židovská škola s gymnáziem v ulici Silniční. Další objekty, které spravovala židovská obec, byly starobinec, sirotčinec, lidová kuchyně a židovský hřbitov. Péče o samotnou obec byla organizována ze dvou středisek Židovské náboženské obce.

Mezitím, co kulturní a společenský život vzkvétal, za hranicemi se probouzelo zlo. V roce 1932 německá židovská obec zaznamenala, že třetina dospělé mládeže směřuje do smíšeného manželství. Až mystickým antisemitismem posedlí nacisté takovému vývoji nechtěli přihlížet. Židovský kosmopolitismus považovali za nejvážnějšího nepřítele svých šílených představ o „krvi a půdě“. První nacistické lynčování Židů bylo zaznamenáno již v roce 1933.

15. září 1935 byly v říši přijaté norimberské zákony, které hovoří o říšském občanství a o důležitosti ochrany čistoty německé krve a cti.²⁴ Je zde řečeno, že plná politická práva mají pouze Němci. Je zakázán jakýkoliv sňatek nebo styk s Židy a je zde definováno, který občan je vlastně Žid.

Čím více sílilo zlo v Německu, tím více se probouzel i antisemitismus u nás, který nikdy neusnul. Nejprve se plížil jako had, po Mnichovu už si vykračoval hrdě jako lev. Musím však podotknout, že u nás se nejednalo o prvoplánový antisemitismus, spíše se podával jako hospodářský problém. Dnes se již otevřeně přiznává, že mnoho před nacismem prchajících Židů bylo vráceno do Německa.

První závan rodícího se nepřátelství byl ještě málo nápadný, ovšem článek v Moravských novinách na prahu roku 1939 nemohl nechat nikoho na pochybách. Článek informoval o Jewish Agency a jejím plánu vystěhovat některé Židy do Palestiny. Redaktor listu podotkl, že plánované dva tisíce jsou ze 150 tisíc uprchlíků málo a je třeba na Židy tlačit.

---

²³ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 51.

²⁴ *Norimberské zákony*. [online].

Další článek, jenž vyšel po dvou měsících, už hlásal, že je nepřijatelná sociální pomoc Židům na území Česko – Slovenska. Jako nutnost požadoval jejich vystěhování, neboť „zabírají místo“. Naprosto otevřeně antisemitský byl předokupační článek „Židé v Brně za starodávna“, dle kterého se Židé nikdy s naším krajem nesžili a jen díky nim zůstal náš majetek v cizích rukou až do roku 1919. Redaktor Bulín se třeba ptá: „Jak upravíme svůj vztah k Židům?“, jako argument je použit fakt, že při převratu v roce 1918, na rozdíl od německých kolegů, nepředali poněmčení židovští radní automaticky funkce Národnímu výboru. Jako zápor bylo vnímáno i procentuální zastoupení Židů v Brně – 7, 54 %, přitom ve zbytku Moravy se jednalo o pouhých 1, 84 %.²⁵

Měla česká společnost ponětí o situaci v Německu? Měla, věděla dost. Ale vlastně ani vědět nechtěla. Trauma v pomnichovské republice, v křehkém soustátí, které nikdo nechtěl, vedlo k zesilování nacionalistických nálad, které bohužel často dávaly za pravdu českým národovcům. Ti především kritizovali Beneše a jeho zahraniční politiku a obviňovali ho ze židozednářského komplotu namířeného proti národu. Za současné nálady, která panovala v okleštěné republice, se mnozí Židé včas zachránili emigrací, další se o to snažili po příchodu Hitlera za tučné výkupné. Po vzniku protektorátu byl život pro Židy nesnesitelný. V srpnu vyšel v Moravských novinách článek, který specifikoval, kdo je a kdo není Žid a to se zpětnou platností k 17. březnu 1939. Židovští lékaři směli ošetřovat pouze občany své národnosti, do obchodu směli jen v některé dny a určité hodiny. 17. srpna 1939 vyšla vyhláška policejního presidia, která zákazy dále specifikovala. Židé například nesměli navštěvovat kulturní akce, nesměli vyhledávat soukromá zdravotnická zařízení, nesměli do parků a sadů (s výjimkou Koliště), nebo nesměli vyvolávat dojem, že nejsou Židé.²⁶

Možnostem vystěhování učinila definitivní přítrž konference ve Wannsee v lednu roku 1942. Na Berlínském předměstí bylo pod taktovkou Heydricha a Himmlera rozhodnuto o konečném řešení židovské otázky.

V Brně bylo v roce 1938 asi 12 tisíc židovských občanů, k nimž brzy přibylo mnoho uprchlíků z Rakouska, Německa a Sudet. První transport Židů z města byl vypraven 16. listopadu 1941 a jeho cílem byl Minsk. Do té doby byl veškerý majetek díky akcím Gitter a Albrecht I zabaven a arizován. Židé samotní byli zbaveni občanských práv a degradováni na

---

²⁵ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 54.

²⁶ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 56.

úroveň podlidí. Předvolaní do transportů byli soustřeďováni v budově školy v Merhautově ulici.

Počet deportovaných Židů do Terezína je 10 067, z toho přeživších pouhých 670. Němcům ani průběh války a obracející se situace na bojišti nezabránila zastavit deportace, a tak ještě v roce 1944, kdy už v Brně nežil jediný úředně registrovaný Žid, byl vypraven transport do Terezína ze smíšených manželství.²⁷

Naštěstí neplatilo, co Čech, to antisemita, a tak mezi rozsáhlé ilegální akce patřilo opatřování falešných osobních dokladů pro židovské občany, aby daná osoba mohla uniknout perzekučnímu opatření, ilegálně odejít do emigrace a zejména vyhnout se hromadnému transportu. Obstarat občanský průkaz, později Kennkartu, nebylo snadné. Možnosti měli jenom úředníci, kteří tyto dokumenty vydávali. Ilegální síť v Brně tvořil Antonín Bezděk, kriminální inspektor protektorátní policie a Josef Karas, policejní inspektor. Padělané doklady předávali trafikantu Knosovi. Do akce bylo zapojeno více osob a při šetření se zjistilo, že touto cestou bylo předáno asi 300 legitimací. Jako první byl 8. června 1942 zatčen Knoss, Bezděk s Karasem o den později. O tom, že celá událost půjde před stanný soud, rozhodl vedoucí řídicí úřadovny gestapa Wilhem Nölle. Dne 26. června 1942 proběhlo na právnické fakultě zasedání, které odsoudilo čtyři osoby k smrti, tři k předání gestapu a odeslání do koncentračního tábora. Ze tří odsouzených k předání gestapu byly dvě říšské Němky.²⁸

Když byly zahájeny hromadné deportace židovských občanů, pokoušeli se někteří skrývat v ilegalitě. Na Kyjovsku se chtěl transportu vyhnout JUDr. Erich Geiger z Brna, byl však zatčen a popraven 17. června v Kounicových kolejích.²⁹

Vzájemné vztahy českých a židovských občanů ovlivňovali i citové vazby. V Brně žila Alice Feinová, která se zasnoubila s Bohumírem Běhulou. Když jí hrozil transport do Terezína, rozhodla se k odchodu do ilegality. Snoubenec ji ukryl nejdříve v Bystřici nad Pernštýnem a později v Domanínku č. 231. Zde se o Feinovou starali Ladislav Hájek a manželé Nedělovi. Její úkryt vypátral konfident Kukla z Bystřice. Zatčena byla na začátku června 1942 a jako židovka

---

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 116.

²⁹ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 154.

byla odsouzena k smrti oběšením dne 4. června 1942 v Kounicových kolejích, přestože byla těhotná. Běhula byl na stejném místě zastřelen.³⁰

Na závěr této podkapitoly chci podotknout, že v den vzniku Protektorátu se na tomto území nacházelo přes 120 tisíc Židů. Asi 30 tisíc emigrovalo, ať už dobrovolně či pod nátlakem okolností. Téměř všichni zbylí protektorátní Židé (přes 81 tisíc osob) byli deportováni do koncentračních táborů, kde většina z nich zahynula – přežilo zhruba 10 500 osob. Na památku zavražděných Židů, byl koncentrační Tábor Terezín přeměněn v národní kulturní Památník Terezín.

---

³⁰ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 150.

Kaunicovy koleje

„... věnujeme v den svého sňatku svůj dům číslo 617 v Brně na Radwitovu náměstí... k účelům Sdružení Hlávkovy Studentské koleje Vysokých škol v Brně.“³¹

JUDr, Václav hrabě Kounic

Člen starobylého hraběcího rodu, který pochází ze Slezska, poslanec zemského sněmu a Říšské rady, od roku 1897 majitel uherskobrodského vrchnostenského panství, to je Václav Robert hrabě z Kounic.

Václav hrabě z Kounic se narodil 26. září 1848 v Drážďanech. Na univerzitách v Praze a Vídni vystudoval práva a roku 1873 získal na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě titul doktora práv. Již v mládí, vlivem své matky a učitele Ferdinanda Schulze, inklinoval k českému národnímu hnutí. Po studiích se věnuje aktivně politice jako stoupenec české národní věci a roku 1883 je zvolen poslancem do zemského sněmu za stranu velkostatkářů. Aby mohl lépe podporovat české národní hnutí a sociálně slabší vrstvy obyvatelstva, stal se, jako stoupenec strany svobodomyslné, roku 1887 zemským lidovým poslancem za slánsko-kladenský volební kraj. V letech 1885 až 1891 je zvolen poslancem do Říšské rady, kde opět zastává politické zájmy českého národa.

Po smrti svého bratra Albrechta z Kounic se vzdává politické činnosti a přejímá správu rodinných statků na Moravě ve Slavkově a Uherském Brodě. Kounic přichází do Uherského Brodu v době, kdy se českým vlastencům na radnici natrvalo podařilo získat rozhodující většinu k prosazování svých požadavků v budování českého města. Samotnému Kounicovi není vývoj města lhostejný a v krátkém čase se seznamuje a obklopuje důležitými osobnostmi českého hnutí - starosta Ignát Seichert, advokáti Bedřich Weber a Jan Renner, majitel pivovaru František Janáček, děkan Jan Parobek, učitel Josef Václav Hauerland nebo malíři Joža Uprka a Cyril Mandel. Podobně jako dříve na svém sídle ve Vysoké u Příbrami, tak i zde soustředil kolem sebe skupinu česky smýšlejících intelektuálů a umělců.

První žena Václava Kounice, Josefina, rozená Čermáková, umírá roku 1895. Se svojí druhou ženou Josefinou Horovou se Kounic seznamuje právě při návštěvách uherskobrodského panství. S ní vstupuje do manželství 12. května 1908 v Praze.

---

³¹ JANDL, Jan. *Národní kulturní památka Kounicovy koleje v Brně*. [online].

Oba novomanželé se usazují na zámečku Obora v katastru obce Drslavice nedaleko Uherského Brodu, které u starousedlíků proslulo spíše pod názvem „Pepčín“.

Zde, podobně jako na rodovém sídle ve Slavkově, si vytvářejí okruh svých přátel a věnují se osvětové činnosti. Vrcholem tohoto snažení je pomoc nemajetným studentům, pro něž společně založili nadaci Kounicových studentských kolejí, jíž věnovali dům č. p. 617 v Brně na Radwitově náměstí. Výstavby nového areálu studentských kolejí v Brně Žabovřeskách se však Václav hrabě z Kounic již nedočkal, neboť po návštěvě Krakova těžce onemocněl a umírá 3. října 1913 v Uherském Brodě v Panském domě. 19. října téhož roku je pohřben v Praze na Malvazinkách.³²

Kaunicovy studentské koleje českých vysokých škol v Brně

Pamětní deska v budově rektorátu Masarykovy univerzity a busta v její zahradě připomíná, že Václav hrabě Kounic se významně zapsal do dějin Brněnské univerzity – v den svého druhého sňatku věnoval českému studentstvu v Brně dům (sídlo dnešního rektorátu MU) s cílem vybudovat z výtěžku jeho pronájmu vysokoškolské koleje.

Dar z roku 1908 byl směřován hlavně na podporu studentstva dosud neexistující české univerzity v Brně a v dějinách vysokého školství na Moravě patřil tento dar k těm nejštědřejším. Přesto, nebo možná proto, byla nadace a osoba Kounice spojena s řadou problémů a politických konotací a dar byl v průběhu chaotického 20. století načas zapomenut, aby se na jeho konci znovu objevil v roli základního sloupu tradic modernizující se Masarykovy univerzity.

Jaký byl původní záměr daru? Správcem věnovaného majetku ustanovil Kounic Spolek Kounicovy vysokoškolské koleje.³³ „Účelem spolku jest podporovati snaživé a nemajetné studenty, rigorosanty a kandidáty professury c. k. České university a c. k. České vysoké školy technické v Brně rodu a jazyka českoslovanského, popřípadě i jiných národů slovanských, bez rozdílu jich náboženství, hlavně bezplatným poskytováním bytu ve svých ústavech s obsluhou... Za tímto účelem bude spolku zejména přijati, uskutečniti a prováděti věnování domů..., které k oslavě šedesátiletého slavného panování Jeho veličenstva císaře a krále Fr. Josefa I. V den svého sňatku dne 12. května 1908 ve srozumění s chotí svou paní Josefinou hraběnkou z Kauniců učinil pan JUDr. Václav hrabě z Kauniců po příkladu Dra Josefa Hlávky..“³⁴

---

³² ENCYKLOPEDIJE DĚJIN MĚSTA BRNA. *JUDr. Václav Robert Kounic*. [online].

³³ Valná hromada Hlávkovy studentské koleje vysokých škol českých v Brně rozhodla, že název nadace ponese Kounicovo jméno. Kounic toto z vrozené skromnosti odmítal, ale nakonec se musel podřídit rozhodnutí výboru nadace, viz. TOMĚČEK, Radek. *JUDr. Václav hrabě z Kounic: šlechtic a demokrat*, s. 57.

³⁴ FASORA, Lukáš - HANUŠ, Jiří. *Václav Kounic a česká univerzita na Moravě.*, s. 281.

Uvedený citát je zajímavý z několika hledisek. Jedním z nejdůležitějších je cíl a zájem České, potažmo slovanské univerzity v „německém“ městě. Výhrada týkající se vyznání poukazuje na pokročilý stav náboženské tolerance v rámci posledních desetiletí existence monarchie, i když přece jen odkazuje k relativně nedávným dobám, v nichž tato tolerance nebyla samozřejmostí. Odkaz na panování Františka Josefa I. je možné chápat jako povinnou floskuli, kterou se vyznačovala i jiná nadání. Zajímavá je i zmínka o manželce Josefině a to nikoliv z důvodu právních, ale z perspektivy kolejí. Josefina celý život podporovala aktivity a charitativní činnosti svého muže – což se stalo zřejmým zejména po roce 1945, kdy se zasloužila o návrat budov do původního stavu a k původnímu účelu.³⁵

Spolek byl zřízen v době, kdy veřejný zájem o zřízení české univerzity na Moravě nakrátko opadl. Po emotivním jednání a pouličních manifestacích v roce 1905 byl pokles zájmu veřejnosti pochopitelný, ovšem nijak se nezastavili práce směřující k přípravě pedagogického sboru pro plánovanou českou univerzitu. Roli inkubátora vědeckých a pedagogických sil pro Moravu hrála od poloviny 90. let 19. století pražská Karlo – Ferdinandova univerzita. Po roce 1906 se zásluhou Michala Ursínyho připojila také česká technika v Brně. Kounicův projekt pamatoval hlavně na materiální aspekty případné univerzity a v tomto smyslu byl na Moravě ojedinělý. Kounic se svým darem cíleně postavil na stranu českých politických sil a požadavku založit českou univerzitu, což přispívalo k pnutí a zostřené náladě v Brně, městě kde převládal německý duch.

První požadavky zřídit českou univerzitu jsou datovány do 60. let 19. století a po rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze v roce 1882 na českou a německou část byly kapacitní potřeby českého i německého školství načas uspokojeny. Ovšem absence konkurence vedla k příliš pevnému postavení držitelů stolic a k jejich interpretaci závažných vědeckých otázek. Po roce 1890 tak volání po druhé české univerzitě opět nabývalo masového charakteru. Ovšem sled petičních akcí a manifestací na české straně vyvolal reakci ze strany moravských Němců. V roce 1895 brněnský spolek Deutschnationaler Verein vyzval německou veřejnost k obraně vlastních zájmů a zakrátko vytvořil silný blok německých politických stran k odporu proti vizi české univerzity v Brně, jenž by mohla narušit německou převahu v kulturní a politické sféře, zvláště v rovině brněnské komunální politiky.³⁶

Zkušenosti totiž ukázaly obrovský význam školství pro proces české národní emancipace na Moravě. Češi se zatím nemohli vyrovnat Němcům v ekonomické sféře, ovšem zřízení univerzity a držba vysokoškolského titulu bylo spojeno s privilegovaným hlasem v komunálních volbách, což byla potencionální hrozba pro německou převahu nad městem. Německý blok tedy přišel s návrhem

---

³⁵ FASORA, Lukáš - HANUŠ, Jiří. *Václav Kounic a česká univerzita na Moravě.*, s. 282.

³⁶ FASORA, Lukáš - HANUŠ, Jiří. *Václav Kounic a česká univerzita na Moravě.*, s. 283.

zřízení německé univerzity v Brně, kterému nakonec nebylo vyhověno. Brněnský starosta August von Wieser v roce 1905 připustil, že požadavek na německou univerzitu má pouze vytvářet účinnější protitlak českým žádostem.³⁷

Rakouské vlády, mající strach z národnostních střetů, nebyly ochotny tento spor vyřešit ústavní cestou a doporučovaly domluvu obou stran. Ta však nebyla parlamentní cestou v podmínkách pozdní habsburské říše již možná a ke zřízení univerzity nakonec došlo až v roce 1919 aktem Národního shromáždění nové republiky. Ještě neúspěšně se v posledním okamžiku pokusil zřízení univerzity v Brně zablokovat svým protinávrhem vlivný olomoucký arcibiskup Antonín Cyril Stojan a symbolicky tak demonstroval druhou konfliktní linii sporu o univerzitu, totiž rivalitu Brna a Olomouce.³⁸

V roce 1919 byla konečně zřízena Masarykova univerzita se čtyřmi fakultami a Kounicův palác jí od následujícího roku sloužil jako základ sociálního servisu, především jako menza. Sdružení Hlávkovy studentské koleje zakoupilo během první světové války pozemky na katastru tehdejší brněnské předměstské obce Žabovřesky. Vlastní stavební práce započala podle projektu profesora české techniky Karla H. Kepky až roku 1922. Sgrafitovou výzdobu fasády mezi okny nejvyššího patra dokončil Ladislav Novák v roce 1925. Od počátku šlo o velkoryse pojatou čtyřpatrovou budovu pro 500 studentů se zastavěnou plochou 2 209 m². Celý studentský areál měl rozlohu 16 480 m² na severozápadním svahu Kraví Hory, vymezený ulicemi Březinovou, Mučednickou, Královou a Tolstého.

První studenti se do nových prostorů nastěhovali již 5. listopadu 1923. Slavnostní otevření Kounicových studentských kolejí v dnešní ulici Králova č. p. 45 v městské části Brno-Žabovřesky proběhlo 24. května 1925 v rámci oslav 25. výročí založení České vysoké školy technické v Brně.³⁹ V roce 1931 byly koleje doplněny o Dívčí dům.

Koleje pak sloužily jako domov studentům až do osudového rána 17. listopadu 1939.

---

³⁷ FASORA, Lukáš - HANUŠ, Jiří. *Václav Kounic a česká univerzita na Moravě.*, s. 284.

³⁸ FASORA, Lukáš - HANUŠ, Jiří. *Václav Kounic a česká univerzita na Moravě.*, s. 285.

³⁹ JANDL, Jan. *Národní kulturní památka Kounicovy koleje v Brně.* [online].

„Protentokrát“ v Brně

Březen

Události z března 1939 jsou jedny z nejdůležitějších, které potkaly naši vlast a de facto určily náš osud na několik desetiletí dopředu. Bez nadsázky mohu říct, že poválečné následky si nese naše vlast až do dneška. Pokud byla druhá republika bez svého pohraničí nahá, tak nový státní útvar nazvaný Protektorát Čechy a Morava byl něco jako eunuch. Nahý eunuch.

Události dostaly rychlý spád. Vytvoření slovenského státu trvalo pouhých sedm dní⁴⁰ a 14. března tak poprvé vzniká Slovenský štát v čele s Jozefem Tisem.

Den na to, 15. března, obsadila německá vojska české země, poté, co na to president Emil Hácha přistoupil pod výhrůzkou rozbombardování Prahy. Brněnští Němci nezháleli a dle pečlivého plánu obsadili ve tři hodiny ráno budovy zemského úřadu, městské správy a policejního ředitelství. Karl Swabe se prohlásil policejním ředitelem na velitelství v Palackého ulici, zatímco se jiný „nácek“ Oskar Judex jmenoval komisařským vedoucím správy města. Než se rozednilo, bylo město v německých rukou a poslušně čekalo na armádní jednotky. Konečně byl pozdrav brněnských Němců „Heil März“⁴¹ naplněn.

Obsazení Brna provedly 2. tankový a 45. pěší divize XVIII. armádního sboru spadajícího pod Heeresgruppe 5, již velel generál Wilhelm List. Němečtí vojáci překročili státní hranice u Modřic po šesté hodině ranní a v jedenáct dopoledne měli pod kontrolou všechny důležité křižovatky v centru města.⁴²

Pamětníci popisují tento středeční den jako pochmurný a studený s mírným sněžením. Co víc by mohlo podtrhnout náladu neněmeckého obyvatelstva Brna. Dle historika Františka Loubala (pozn. autor knihy Lidé beze jména) viděli Němci namísto „českých bestíí“, jak hlásala propaganda, jen „zaražené, smutné, ale celkem pokojné české obyvatelstvo“.⁴³

---

⁴⁰Tři osudové březnové dny: 14.–16. březen 1939. [online].

⁴¹ BRUMMER, Alexandr a KONEČNÝ, Michal. *Brno nacistické: průvodce městem*, s. 14.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

Chvilí před tím, než se objevili první vojáci, promluvil k občanům města starosta Rudolf Spazier a vyzval je ke klidu a k plnění veškerých rozkazů. Také vyslovil přání, aby soužití obou národů bylo co nejsrdečnější.⁴⁴ Samotný Spazier ve svém úřadu dlouho nevydržel a později skončil v koncentračním táboře.

Nadšení Němci začali strhávat tabulky s českým názvem ulic a měnili je za německé, byť prozatím na papíře. Také nadšeně vítali vojsko. Všude se hajlovalo, bubnovalo a nad městem přelétávala letadla. V silničním provozu to znamenalo, že se začalo jezdit vpravo. Brno přestalo existovat, bylo už jen Brünn. Důkazem mohou být jména nově jmenovaných radničních komisařů – Karafiat, Pelitschek, Mikesch, Weger, Kudernatsch a Flemmisch. Zemského úřadu se ujali Karl Folta a Franz Schindler, poštovní úřad a železnici dostal Stanislav Kraliczek.⁴⁵ Samozřejmostí bylo obsazení kasáren a armádních štábů.

Spolu s armádou přijelo do města také sto dvacet příslušníků Gestapa a obsadili služebny v Orlí ulici. Prostory se však rychle zmenšovaly, a proto se postupně stěhovali do objektu zemské školní rady v Mozartově ulici.⁴⁶ Netřeba zmiňovat, že po 17. listopadu obsadili právnickou fakultu, kterou získali po uzavření vysokých škol. Stejně tak Kounicovy a Sušilovy koleje. Samotní příslušníci tajné policie našli ubytování ve zrekvírovaných bytech po židovském obyvatelstvu, které zajistil Karl Schwabe.

Okamžitě se také spustila akce „Gitter“, neboli mříž, jenž byla namířena proti nejrůznějším odpůrcům režimu v Říši, tedy komunistům, sociálním demokratům, veřejně činným antifašistům, německým demokratům a v neposlední řadě Židům.⁴⁷

16. března Adolf Hitler oficiálně vydal výnos o Protektorátu Čechy a Morava. Brno se však té největší slávy mělo dočkat o den později. Z Prahy sem zavítal sám „Vůdce“, který se zde zastavil cestou do Vídně. Jako předvoj 17. března přijeli špičky třetí říše, například vrchní velitel pozemních sil Walter von Brauchitsch, náčelník generálního štábu Wilhelm Keitel, říšský vůdce SS a policie Heinrich Himmler, ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop, šéf

---

⁴⁴ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 27.

⁴⁵ VÁLKA, Zbyněk. *Brno pod hákovým křížem*, s. 29.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ ROTHKIRCHENOVÁ, Livie. *Počáteční fáze pronásledování 1939*, s. 31.

uniformované pořádkové policie Kurt Daluege, budoucí zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich nebo velitel Hitlerovy osobní stráže Sepp Dietrich.⁴⁸

Po jedenácté hodině dopoledne přijel na vyzdobené Brněnské hlavní nádraží i samotný Vůdce. Hned na nádraží se mu služebně hlásili zástupci říšské armády. Němečtí občané před nádražím zachovali v té chvíli klid a ticho Jakmile se však jejich vůdce dal na pochod se svou suitou před vestibul a vyšel před nádražní budovu, provázelo ho nepřetržité volání. Hitler nasedl do opancéřovaného mercedesu a s kolonou se rozjel k Zemskému divadlu, přes Koliště, kolem Německého domu, přes Lažanské náměstí, Rašínovou ulicí, Náměstím Adolfa Hitlera a ulici Zámečnickou na Dominikánském náměstí do nové radnice. Dle novináře přispívajícího do Lidových novin (článek vyšel 18. března 1939): „Říšský kancléř po celou cestu ve svém voze stál, většinou se vztyčenou pravicí a na pozdravy občanů často odpovídal také svým úsměvem. Oblečen ve svou hnědou uniformu vůdce oddílů SA, vypadal říšský kancléř Hitler velmi svěže. Největších ovací se dostalo Vůdci Hitlerovi na náměstí, jež nese nyní jeho jméno...“.⁴⁹ Celým Brnem byly slyšet hlasité a nadšené pozdravy Němců „Wir danken unserem Führer!“ a „Sieg Heil!“.

Na radnici uvítali Hitlera nacisté z celé Moravy, v čele s vládním komisařem města Oskarem Judexem a poděkovali mu za osvobození. Při této příležitosti věnoval Oskar Judex Hitlerovi, jako důkaz vděčnosti, vzácnou středověkou památku, nejstarší exemplář Právní knihy města Brna. Ten jej však s díky odmítl s tím, že co bylo po šest století uchováno ve zdech města, mělo by tu zůstat i nadále.

Propaganda fungovala perfektně. Například tvrdila, že kromě svobody pro Němce přinesla armáda do zaostalé země nejen všeobecný blahobyt, ale také chybějící potraviny. Také z toho důvodu se na ulici objevili mobilní vývařovny, kde Němky všem zájemcům zdarma nabízely polévku. Samotná skutečnost však byla nejspíše jiná. Dle pamětníků, kdykoliv měli němečtí vojáci příležitost, tak se přejídali, jakoby dobré jídlo dlouho neviděli. O této skutečnosti však dobový tisk mlčí a informuje nás o Hitlerově výstupu na balkóně radnice, kde pod ním jásalo tisíce lidí a on, jako Vůdce, jim děkoval.⁵⁰

---

⁴⁸ BRUMMER, Alexandr a KONEČNÝ, Michal. *Brno nacistické: průvodce městem*, s. 19.

⁴⁹ *Lidové noviny*, 1939. [online].

⁵⁰ *Ibidem*.

Hitler odjíždí kolem čtrnácté hodiny do Vídně, a přestože do Brna již nikdy nepřišel, symbolicky se vracel každý rok. Po celém protektorátu se 20. dubna slavily jeho narozeniny, jež provázely obligátní pochody, kulturní akce a vyvěšování vlajek s hákovými kříži na Nové radnici.⁵¹

Téhož dne bylo přejmenováno i Náměstí Svobody na Adolf-Hitler-Platz.⁵² Město nezapomnělo poctit jen Hitlera, ale například ulice Masarykova byla od 17. března známa jako Hermann-Göring-Strasse.⁵³

Přestože Němci považovali Brno za německé město, tvořili zde Němci jen pětinu obyvatelstva. A přestože němectví sálalo z každého rohu, našli se vždy tací, kteří nezapomněli, kým jsou. Jako například Jaroslav Šebesta, který byl v roce 1939 předvolán gestapem k podání vysvětlení. A přestupek? Zpíval si „ta naše písnička česká“. Nebo když v noci z 19. na 20. října byly v ulicích města zatřeny německé názvy a německé vývěsní štítky na obchodech.

Podzim

Buď život na kolenou, nebo smrt ve stoje. I tak se dají charakterizovat studenti a vysoké školy, protože nikdy nestáli stranou, když se rozhodovalo mezi dvěma alternativami pro naši vlast. 17. listopad tak není pouhým dnem útoku proti českým studentům, ale dnem útoku proti českému národu jako takovému.

Podnětem k 17. listopadu byly pražské události z října a listopadu. Blížil se 28. říjen a objevovaly se známky toho, že tento den by se mohl stát manifestací nesouhlasu s okupací. Začalo to nenápadně pasivním odporem – nepoužívání veřejné hromadné dopravy, nošení smutečních pásek, černých kravat, trikolór a podobně. Na samotný den D se konala demonstrace, při níž byl zabit dělník Václav Sedláček a smrtelně zraněn medik Jan Opletal. Jan Opletal, místopředseda studentské samosprávy v Hlávkově koleji, podlehl svým zraněním dne 11. listopadu.⁵⁴

---

⁵¹ BRUMMER, Alexandr a KONEČNÝ, Michal. *Brno nacistické: průvodce městem*, s. 21.

⁵² FLODROVÁ, Milena. *Názvy brněnských ulic, náměstí a jiných veřejných prostranství v proměnách času*, s. 183.

⁵³ FLODROVÁ, Milena. *Názvy brněnských ulic, náměstí a jiných veřejných prostranství v proměnách času*, s. 161.

⁵⁴ NEDBÁLEK, František a HEJL, František. *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně*, s. 10.

Pohřeb byl stanoven na 15. listopadu a po tahanicích s německými úřady byl povolen veřejný pohřeb. Smuteční obřad se konal v ústavní kapli patologického ústavu, kterého se zúčastnily jen delegace studentů a někteří vysokoškolští profesoři. Po skončení obřadu vynesli studenti rakev a vydali se s ní na smuteční průvod. Smutečního průvodu se účastnilo tisíce studentů a vše probíhalo tiše, dokud nenaložili rakev do pohřebního vozu na Albertově. Tehdy začali studenti zpívat Československou hymnu včetně slovenské zakázané části. To byl prvotní impuls k tomu, co následovalo. Studenti se rozutekli do středu města, provolávala se revoluční hesla, zpívalo se, strhávaly se německo-české orientační tabulky. K největším demonstracím docházelo na Karlově náměstí před budovou ČVUT, na Václavském náměstí, před právnickou a filosofickou fakultou a zejména na Jungmannově náměstí a Národní třídě, kde se osobně dostavil Karl Hermann Frank, aby se ujal policejní akce.⁵⁵

Při zásazích německé policie a oddílu SS došlo k potyčkám. Byla zatčena řada studentů, kteří byli odvezeni do Petschkova paláce, pražského sídla gestapa. Při výsleších byli surově bití a poté převezeni do věznice na Pankráci. Rozsah demonstrací byl tak velký, že jej Němci považovali za pokračování demonstrací z 28. října, za další důkaz protinacistického smýšlení obyvatelstva. Proto druhý den odletěl K. H. Frank, říšský protektor von Neurath, generál Friedrich a vyslanec Völckers do Berlína. Dle záznamů, jenž pořídil říšský vedoucí Himmler, bylo na poradě u Hitlera rozhodnuto o okamžitém uzavření českých vysokých škol s tím, že volné prostory měli sloužit k účelům SS. Představitelé studentstva měli být popraveni a více než 1200 vysokoškoláků mělo být internováno do Sachsenhausenu. Mimo to dal Hitler příkaz Himmlerovi, aby každé další hnutí odporu bylo utopeno v krvi a to za použití všech druhů zbraní, včetně kulometů a ručních granátů.⁵⁶

---

⁵⁵ ROSSA, Bohdan, ed. *Sedmnáctý listopad: Příspěvek k historii perzekuce české mládeže za okupace*, s. 8.

⁵⁶ *Ibidem*.

17. listopad

Nezačalo ani svítat, když 17. listopadu započala akce „Sonderaktion Prag vom 17. November“. Nejdříve vtrhlo gestapo do kanceláře Svazu studentstva v Hopfenštokově ulici, kde se měla konat schůze výboru. Po prohlídce místností odvezlo gestapo před půlnocí zatčené studenty do Petschkova paláce, poté do Ruzyně. Z celkového počtu 12 zatčených bylo 9 studentů bez soudu na Ruzyni popraveno.⁵⁷ Tímto aktem započala systematická likvidace české inteligence bez ohledu na politickou orientaci.

Ve večerních hodinách dali nacisté vylepit vyhlášky tohoto znění: „Ačkoliv bylo opětovně vážně varováno, pokouší se od nějaké doby skupina českých intelektuálů ve spolupráci s emigrantskými kruhy v cizině, menšími nebo většími akcemi odporu rušit klid a pořádek v protektorátě Böhmen und Mähren. Přitom bylo zjištěno, že původci těchto aktů jsou zvláště také na českých vysokých školách. Ježto tyto živly daly se ve dnech 28. října a 15. listopadu strhnout k násilným činům proti jednotlivým Němcům, byly české vysoké školy na dobu tří roků uzavřeny, devět pachatelů bylo zastřeleno a větší počet účastníků vzat do vazby.“⁵⁸

18. listopadu opustil ruzyňské nádraží první ze dvou zvláštních vlaků. K vagónům se studenty z Prahy se připojily vagóny se stejnými cestujícími z Brna. Ponurá vlaková souprava se staženými záclonkami vezla 1260 studentů, které doprovázel ozbrojený SS doprovod do koncentračního tábora Sachsenhausen. Zde, jako všem obyvatelům těchto zařízení, jim byla odebrána identita jejich jména, načež byla nahrazena pouhým číslem.

Obsazování vysokých škol a zařízení v Brně probíhalo naprosto nesystematicky. Mezi čtvrtou a pátou hodinou ranní byly obsazeny budovy Masarykovy Univerzity a České vysoké školy technické. Současně též studentské koleje Sušilovy a Kounicovy. Ve všech budovách provádějí komisaři gestapa prohlídky, zvláště těch přednášejících, kteří byli podezřelí z protifašistické činnosti. Například v pracovně profesora Josefa Tvrdeho na filosofické fakultě prohlásil gestapák, při pohledu na několik obrazů národních myslitelů, které ve své neznalosti zaměnil za portréty svatých: „Tak svatý a takový gauner!“. Od této chvíle začali na

---

⁵⁷ *Ibidem.*

⁵⁸ NEDBÁLEK, František a HEJL, František. *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně*, s. 15.

všech fakultách úřadovat komisaři (ochotně se za ně propůjčili profesori brněnské německé techniky).

Brněnské gestapo bylo nejspíš rozkazem překvapeno, protože existují případy, kdy profesor vstoupil na své pracoviště, protože v seznamu nacistům chyběl chemický pavilon. A na klinikách, které byli v Zemské nemocnici v Pekařské ulici, se 18. listopadu konala normální lékařská rigorosa⁵⁹.

Ráno 17. listopadu se před budovami fakult začali shromažďovat studenti bydlící mimo kolejje. Před filosofickou fakultou hrozilo, že do nich budou střílet, před lékařskou fakultou byli zase skupiny studentů napadeny a zbity. V horní části ulice Veveří se před budovou české techniky a právnické fakulty shromáždily stovky studentů a chtěly projít do vnitřního Brna. Z průvodu se ozývala protifašistická hesla a došlo také k incidentům s německými studenty a německou policií. Příslušníci německé pořádkové policie rozehnali české vysokoškoláky, 13 jich zatkli a další ztloukli.⁶⁰

Pamětník těchto událostí, Ing. Josef Dedek, si to vybavuje takto:

„Byl jsem mezi těmi, kteří se zúčastnili této studentské demonstrace. Nebyl jsem však zadržen a v poledne téhož dne jsem šel na oběd do studentské menzy. Zde jsem se setkal s dalšími kolegy, kteří jako já byli členy výboru Kulturního a společenského klubu technické obce moravské „Zora“ anebo funkcionáři fakultních spolků. Dohodli jsme se, že vzhledem k nastalým okolnostem se musí sejít výbor klubu v 19 hodin v jeho kanceláři v pasáži Alfa na Poštovské ulici, aby projednal situaci a co budeme podnikat dále. Konání této schůze bylo vyzrazeno gestapu, jak se to stalo, není mi známo. Palác Alfa byl obklíčen, do kanceláře klubu vnikli příslušníci SS a gestapa, všechny přítomné zatkli a eskortovali nás v nákladním autě do své úřadovny na Mozartově ulici č. 3. Zde nás postavili čelem ke zdi, odebrali nám legitimace, sepsali osobní data za spílání a bití a zahnali nás do sklepa, kde jsme stáli asi dvě hodiny čelem ke zdi, vystavení surovému zacházení stráží SS. Pak nás převezli zase nákladním autem na brněnské hlavní nádraží a připojili k zadrženým kolegům z Kaunicových a Sušilových kolejí.

---

⁵⁹ BURIÁNEK, František, ed. et al. *17. listopad: odboj československého studentstva*, s. 70.

⁶⁰ NEDBÁLEK, František a HEJL, František. *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně*, s. 18.

S nimi jsme pak byli odtransportováni do KT Sachsenhausenu. Kancelář klubu byla zapečetěna...“⁶¹

Mezitím dorazily zprávy, že hrozí vypuknutí generální stávky. Reakce okupantů na sebe nenechala dlouho čekat. Ve 4 hodiny ráno 18. listopadu byli na zemský úřad pozváni členové závodních výborů a bylo jim sděleno, že jakékoliv pokusy o stávku či demonstraci nebo jiné činy proti německým orgánům budou mít nedozírné následky. Všude, kde se setkávalo více osob, byla zesílena bezpečnostní opatření. Veškeré německé ozbrojené síly, od SS po Hitlerjugend, měly pohotovost. Obdobná opatření jako v Brně byla podniknuta i v jiných městech.

A jaké byly samotné osudy vysokoškolských budov? V právnické fakultě na Veveří se usídlilo gestapo, na filosofické fakultě v ulici Arna Nováka (dříve Drascheho) byly zřízeny úřady protektorátní správy, budova lékařské fakulty na úvoze skončila ve spárech Hitlerjugen a sídlo přírodovědecké fakulty v Kotlářské ulici ukořistila německá technika. Kaunicovy a Sušilovy koleje se proměnily v nacistické žaláře.

---

⁶¹ NEDBÁLEK, František a HEJL, František. *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně*, s. 20.

Kouničky

„Nezapomeňte, jak se klaní

Hluboce podle rozkazu,

Jak dřepívá za pokání

Na chladné chodbě za mrazů,

Jak zpívali jsme za vysrání,

Tichounce noc se skláněla

A ryli nehty do těla,

Když řehtali se strážní páni.

Bože, můj Bože, co mi brání

naplítí sviním do tváří

a pojít kulkou v žaláři.“

Antonín Štuka⁶²

17. listopad II.

Oddíly SS přepadly Kounicovy koleje kolem šesté hodiny ranní. Než se studenti probrali, byly všechny vchody zabezpečeny a po chodnících kolem budovy hlídkovaly stráže. Jeden ze studentů, pamětník Bohdan Rossa, vzpomíná:

„Vašek Křístek již stojí připraven předcvičovat. „Počkej, okno!“ zvolám rozespale a otvírám je dokořán. A zdola, bydleli jsme ve druhém patře, ozve se drsné německé zvolání:

---

1. ⁶² ŠTUKA, Antonín. Nezapomeň!: [Psáno v Kounicových kolejích v zimě 1942–1943]. Praha: Jaroslav Janeček, 1946.

„Fenster zu, sonst schlag ich!“. Ohromen hledím na německého vojáka, který na mne míří puškou. Na hlavě má přílbu jako na frontě. Rychle okno zavírám. Co se to děje? Z okna vidíme, že voják není sám, že koleje jsou obklopeny vojskem. Max Dluhoš a Vašek Křístek se nechápavě přibližují k oknu. Musíme jít dolů a podívat se. – Dole u vrátnice je již hlouček studentů. Ve vrátnici nesedí děda Bednařík, je plná esesáků, a ne vojáků, jak se nám to z okna zdálo. Na výložkách mají umrlčí hlavy a znak SS. Nikdo nesmí ven. – Klinika, technika, rigorosum nebo přednáška, všechno jedno, nikdo nesmí ven, říká esesák stručně a odejděte do svých pokojů. Nikdo se nehýbá. Hlouček, který za tu chvíli vzrostl o další kolejáky, se zde na akademické půdě cítí doma, silný a bezpečný. Na příkaz esesáka reaguje hlučně, ryze studentským způsobem. „Ha, ha, to by tak hrálo, my chceme ven!“ a málem se začne skandovat. Tu se objeví v doprovodu několika esesáků mladý důstojník, který ostrým hlasem poručí hloučku rozejít se, jinak že dá zakročit zbraní. Proti bajonetům nepomůže skandování, pomalu se rozcházíme a snažíme se od informovanějších dovědět, co se vlastně děje...“⁶³

V nastalém zmatku se jednomu jedinému studentovi povedlo utéct. Vyskočil z okna do zahrady, a ačkoliv bylo po něm stříleno, dosáhl plotu do bývalé Husovy ulice a zmizel mezi lidmi. Dodnes se nezjistilo jeho jméno.⁶⁴

Důstojníci SS nařídili správci budovy, že nikdo ze studentů nesmí opustit budovu, personál mohl pouze na legitimaci. Současně s tímto oznámili, že na pokojích budou probíhat prohlídky. Na žádost správce bylo povoleno zpravit o chystané prohlídce jednotlivé mediky. Poslem se stal Vilém Komínek, medik a předseda studentské samosprávy. Zpráva zasáhla koleje jako kulový blesk a všichni se snažili odstranit závadnou literaturu, obrazy i letáky. Většina tohoto materiálu našla odpočinek v prostorných světlících přístupných z klozetů a později byla spálena.⁶⁵

Před vlastní prohlídkou gestapem, procházely pokoje ve skupinkách po třech studentech brněnské německé techniky. Ačkoliv se s některými českými studenty znali, například z vysokoškolského prázdninového tábora Sýkovci, chovali se velice odměřeně.

---

⁶³ NEDBÁLEK, František a HEJL, František. *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně*, 23.

⁶⁴ HALAS, František X.: *Nacistická perzekuce na brněnské univerzitě v letech 1939*, s. 45.

⁶⁵ NEDBÁLEK, František a HEJL, František. *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně*, s. 24.

Po osmé hodině ranní přišlo asi 30 příslušníků gestapa, vedených Karlem Dorschem, vedoucím celé akce, a začali s prohlídkou ve všech třech patrech obou budov najednou. Mezi prvními zatčenými byli medicové Ervín Černý a Zdeněk Fukal a technik Zdeněk Vincenc. Zatčení byli ihned eskortováni do sálu kolejí, kde byli postaveni čelem ke zdi.⁶⁶

Zatčený Ervín Černý vzpomíná na událost: „Vrátnice byla obsazena gestapem – nikdo nesměl opustit koleje. V pokoji jsem se svým spolubydlícím Zdeňkem Fukalem nečekal dlouho. Otevřely se dveře, vešli tři gestapáci v kožených kabátech. Prvně je upoutaly mapy visící na zdi. – Pak udělali prohlídku stolu, všech učebnic, poznámkových sešitů, ve skříni a v mém zavazadlovém koši. Byla v něm spousta dopisů, pohlednic a knížek a ptali se po letáčích. Já, že nic takového nemám – byly uschovány pod skříní. Znovu otevřeli koš a na dně našli předtím prohlédnutý leták o slovenském Henleinovi-Karmasinovi. To stačilo. – Postavili mne se Zdeňkem čelem ke zdi v kolejním sále. Přibyl k nám ještě student techniky Zdeněk Vincenc a stáli jsme tak několik hodin. Potom každého z nás zvláště odvezli do úřadovny brněnského gestapa v Mozartově ulici...“ Ervín Černý a další studenti nakonec skončili v koncentračním táboře.⁶⁷

Studenti se směli po prohlídkách vrátit do pokojů, ovšem stále platilo nařízení, že nesmějí opustit koleje. Na oběd směli jít až odpoledne a to jen do kolejní menzy v suterénu, kde se obvykle podávaly jen snídaně a večeře. Také zde byli studenti vybíráni do sálu, jako například právník Procházka, který na adresu gestapáků utrousil, že „ti šašci už jsou zase tady“. Zaplatil životem.⁶⁸

Příslušníci gestapa však nebyli spokojeni s počtem ulovených obětí, proto zatýkali dodatečně na pokojích. Výběr byl zcela náhodný. Pamětníci vzpomínají, že potkali například medika Medka. Zeptali se ho, zdali má něco společného s generálem téhož jména a po záporné odpovědi gestapák opáčil, že to přeci nevádí. Medkovi se naštěstí podařilo uprchnout. Některé úprky byly kuriózní. To když dva studenti, vybráni na sál, využili nepozornosti strážce, seběhli do sklepa a schovali se v uhlí jako krtci. Dokonce se vykládá, že jeden student uprchl tak, že se převlékl za ženu, protože ženy se směly po kolejích volně

---

⁶⁶ NEDBÁLEK, František a HEJL, František. *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně*, s. 24.

⁶⁷ NEDBÁLEK, František a HEJL, František. *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně*, s. 26.

⁶⁸ *Ibidem*.

pohybovat. Ovšem ne každý měl takové štěstí. Medik Svoboda byl zatčen a popraven za to, že vypadal jako cikán.⁶⁹

Do večera byly prohlídky v kolejích skončeny, vše potřebné sepsáno a studenti z haly nahnáni do aut, která je odvezla na hlavní nádraží. Poté, co studenty naložily do vlaku, dostali poslední instrukce. Ve vlaku se nesmí nikdo bez povolení ani pohnout. V každém vagóně bude několik strážných se zbraněmi a ten, kdo se pohne, nebo by se chtěl podívat z okna, bude zastřelen. Ten, kdo se pokusí o útěk, bude zastřelen a s ním i deset nejbližších sousedů.⁷⁰

Atmosféru na hlavním nádraží i samotný přesun dokumentují paměti strojvedoucího Josefa Vaňka, pracujícího v lokomotivním depu v Horních Heršpicích: „... 17. listopadu si mne zavolal do své kanceláře Ing. Císař. Několikrát se přesvědčil, že jsme sami a sdělil mi, že mám přistavit stroj k soupravě na prvním nástupišti. Sdělil, že tímto vlakem budou z Brna deportováni zatčení studenti. Vyzval mne, abych byl opatrný a bude-li možné, zjistil, co a jak. Tak, jak nařizovaly předpisy, přistavil jsem stroj k soupravě, nástupiště bylo prázdné a obstoupené jednotkami SS. Po přistavení stroje obstoupili SS-mani celý vlak. Za malou chvíli započali studenty auty navážet, spoutané po dvou. Stál jsem na svém stroji a díval se na bezohledné zacházení gestapáků. Když bylo „nakládání“ skončeno, prošel jsem celý vlak, abych zjistil, zda neuvidím známou tvář, nebudu-li moci pomoci, i když jsem neměl přesnou představu jak. Zjistil jsem, že studentům byla pouta sundána, v každém oddíle stál gestapák. Vlak jsem vezl do Pardubic, kde jsem byl vystřídán. Ten den jsem si poprvé přál, abych nedojel, aby se na trati něco přihodilo. Nikdo nikde nemohl tušit, že za okny vlaku se spuštěnými záclonkami sedí čeští vysokoškoláci z Brna a že někteří projíždějí naší zemí naposledy.“⁷¹

Studenti se i přes výhružku jasné smrti pokoušeli během jízdy napsat zprávy domů. Jako například student práv Pavel Svoboda, který využil chvíle, kdy se nikdo ze strážných nedíval. Otočil do kupé a rychle vytáhl kousek papíru a tužku. Napsal na ni krátkou zprávu domů, včetně adresy a vyhodil ji okýnkem mezi Ústí nad Orlicí a Českou Třebovou. Vzkaz byl

---

⁷⁰ NEDBÁLEK, František a HEJL, František. *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně*, s. 32.

⁷¹ *Ibidem*.

nalezen při pochůzce železničářem, který jej vložil do obálky, napsal přiloženou adresu a odeslal.⁷²

Literatura se o počtu zatčených studentů rozchází. Výroční zprávy Kaunicových kolejí hovoří o 248 studentech, jinde se uvádí nejasné „asi 200 jinochů“. Existuje seznam, na němž je uvedeno 173 studentů. Nutno však podotknout, že gestapo svůj spisový materiál před útekem na jaře 1945 z části zničilo ve skartačním mlýně na právnické fakultě a z části spálilo, takže jej nelze srovnat s jeho záznamy.

Před půlnocí si dali gestapáci svolat do sálu kolejí zbývajících studenty a nařídili jim do poledne příštího dne kolej opustit. To se již vědělo, že všechny vysoké školy jsou na tři roky uzavřeny. Studenti však nezakolísali ve svém přesvědčení a dlouho do noci se ozývaly vlastenecké písně plné vzdoru. Utichly, až když celé koleje protkla zpráva, že tři studenti byli na Špilbergu popraveni. Přestože se později ukázala, jako lživá, svůj cíl splnila. Studenti zmlkli a mnoho z nich ještě v noci opustilo kolej. Ráno bylo možno vidět hloučky zbývajících studentů, jak na trakařích, či ručních vozících stěhují své svršky do okolních domů. Velkou pomoc poskytli též studentky Dívčího domu a uklízečky.

Úderem poledne nastal na kolejích klid. Na vrátnici už neseděl starý Bednařík. Jeho místo zaujali příslušníci Schupo a na chodnících i ve vestibulu se ozývaly tvrdé úderý okovaných bot jako předzvěst, že lidskost, právo, mladistvá radost a touha po vědění a vzdělání musely ustoupit z této půdy.⁷³

Nacisté pokládali Slovanské ženy za méněcenné a možná díky této tezi unikl německé pozornosti Dívčí dům Kaunicových kolejí. 17. listopadu sem nepřišla žádná prověrka a v této době zde bylo ubytováno 65 studentek. Dovolím si zde citovat vzpomínky studentky Františky Peterkové-Hrubé: „Na noc na 17. listopad nebudeme moci nikdy zapomenout, i když později přišli mnohem dramatičtější a hrůznější noci. Bylo to prvé seznámení s fašistickou péčí o studentstvo. Poslouchaly jsme, co se děje v kolejích. Tam přes ulici byli bratři, kolegové a dobří přátelé, o něž jsme se chvěly jako o vlastní životy. Auta přijížděla a odjížděla, duté rány, výkřiky, německé klení a občas i zasténání. Ochotně a rády jsme

---

⁷² RUDOLF, Josef. *Vítězové nad smrtí: Dokumentární reportáž ze života zahraničních letců a partyzánů*, s. 16.

⁷³ NEDBÁLEK, František a HEJL, František. *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně*, s. 33.

převzaly ty uprchlíky vyhnané narychlo se sebranými věcmi a ranci peřin. Neuvěřitelné se nám zdály ty zvěsti, které s sebou přinesli...

Panika se rozšířila i na Dívčí domov. Většina děvčat odjela prvními ranními, ba i nočními vlaky s vystrašenými obličejí a nelidskými ranci strachu. Bylo nás stále méně a nakonec nás zůstalo asi deset.

Příští den v sobotu nám otevřeli Němci koleje a dovolili vystěhovat zbytky po odvečených kolezích a dokonce i část knihovny. Poslední bednu s knihami jsme odnesly v 11.30 hodin a pak se vše zavřelo a byl konec. Tím okamžikem přestaly koleje existovat.“⁷⁴

Věznice

„Rozbitou jak, přeraženou nožku,

spravoval jsem bolestivě trošku...

Děkuji, žes nezapomněl!

Ani nevíš, jak jsem rád,

že našel do vězení cestu, k městu,

kde je chladno, pusto, smutek pálí,

Bolí,

Samota, kde horší rány holí..“

J. L. Krejčí⁷⁵

Pod názvem věznice zahrnujeme všechny druhy vyšetřovacích a trestních institucí zřizovaných nacistickými policejními úřady a justicí. Na žádost brněnského gestapa tak byly

---

⁷⁴ NEDBÁLEK, František a HEJL, František. *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně*, s. 55.

⁷⁵ KREJČÍ, Jaroslav Luňáček. *Passer Domesticus*, s. 17.

zabrány a využívány prostory Kaunicových kolejí.⁷⁶ Již 4. ledna 1940 sem byli přiváženi první vězni a budova se brzy zaplnila, neboť zde byla umístěna věznice ze Špilberku.

Zpočátku nebyl vzhled kolejí nijak měněn: „Nám dobře a nikomu zle“, tj. nápis, který nesly koleje i po té obludné proměně. Samotné koleje byly rozděleny na dva bloky budov A a B, každý blok měl po 95 pokojích a byly spojeny průčelím.⁷⁷ V přízemí bloku B zřídili strážníci a ubikaci, v bloku A „přijímací kancelář“. V bloku B byl nastěhovaný i kriminální rada Koslowski se svým referátem IIA, zaměřeným na levicový odboj. Odstěhoval se až 17. listopadu 1940 na Veveří 70.⁷⁸

Celé Kounicovy koleje se staly majetkem gestapa, jenž je přeměnilo ve věznici. Roku 1940 zalíčili okna všech cel, mříže přišli na řadu až v roce 1942. Celý komplex byl obehnán drátem s elektrickým osvětlením, kromě toho je osvětlovaly každých 5 minut reflektory od hlavního vchodu a od nádvoří. Téhož roku byl vykácen třešňový sad a 8. března 1943 byl z internačního tábora ve Svatibořicích vyslán transport 180 mužů, kteří dostali za úkol výstavbu pěti domů teď již v bývalém sadě. Na výstavbě se podíleli odborníci z řad vězňů – stavitel Tříška, ing. Friedmann a další. Nové prostory měly kapacitu 500 osob.⁷⁹ Pod domem č. 2 vybudovali třináct podzemních bunkrů – samotek, pro ty nejtěžší vězně. Tyto malé bunkry měly pryčny na spaní, sklápěcí stůl se sedátkem a malé zamřížované okénko. Cesta z nich vedla buď k výslechu, nebo na smrt – popraviště, či koncentrační tábor.⁸⁰ Kounicovy koleje však byly považovány za nouzovou věznici, o čemž svědčí projekty o výstavbě velké věznice vedle budovy právnické fakulty, které se měly realizovat po „vítězné“ válce.

Volba Kounicových kolejí k vězeňským účelům měla své pragmatické zdůvodnění. Jednalo se o rozsáhlou plochu pro 500 studentů, areál o rozloze 16.480 m² a zastavěnou plochu o 2.209 m². Areál se nacházel v širším centru města, v blízkosti Právnické fakulty, Sušilových kolejí a Dívčích kolejí, kde byli v druhé polovině roku 1940 ubytováni dozorcí.⁸¹ Dívčí koleje měly oproti Kounicovým a Sušilovým ještě chvilku malebnější osud – její

---

⁷⁶ NEDBÁLEK, František. *Charakteristika nacistických věznic a táborů v době okupace na území země Moravskoslezské*, s. 6.

⁷⁷ HABŘINA, Rajmund. *Zbraň míru: [na paměť 10. výročí prvních poprav v Kounicových kolejích v Brně]*, s. 16.

⁷⁸ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 98.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ HABŘINA, Rajmund. *Zbraň míru: [na paměť 10. výročí prvních poprav v Kounicových kolejích v Brně]*, s. 16.

obyvatelky nezažívali hrůzu přímo na vlastní kůži, ale jenom zprostředkovaně, skrze to, co samy viděly.

„Bydlely jsme přes všechna varování v kolejích dále, i když jsme několik prvních nocí, kdy se nám nebezpečí zdálo příliš velké, spaly mimo koleje. Rády jsme se vracely z práce do kolejí, které znamenaly pro nás tak idylickou minulost, kde stále vládl duch kamarádství a pomoci, kde jsme se zase cítily trochu lidmi, i když jsme si navzájem třeba jen nadávaly. Koleje se staly pozorovací stanicí, ze které se dalo zjistit, co se naproti děje. Jak nás rozlítostňovaly všechny ty ovázané hlavy a bledé obličejce, které jsme viděly v šeru pokojů. Pomalu jsme se učily nenávidět ty, kteří zavlekli tolik bídy do naší země.

Hlavní pozorovací stanici jsme si zřídily v rohovém pokoji ve 2. patře. Nastěhovaly jsme se tam stabilně tři. Pozorovací dobu jsme měly rozdělenou podle zaměstnání. Zasvěcených bylo asi pět. Určily jsme si pozorovací pravidla, která jsme přísně dodržovaly. Bylo například zakázáno chodit přímo k oknu a dívat se ke kolejím, pozorovaly jsme až od dveří. Dole před budovou byly hlídky SS, na které jsme nesměly zapomenout. Po nějaké době se nám podařilo dorozumět se s vězni z jednoho pokoje. Napřed posunky, pak morseovkou a nakonec jsme namalovaly na čtvrtky papíru písmena a řadily je do vět a otázek. Podávaly jsme zprávy z novin, z rozhlasu, pokud jsme se je dověděly. – Naše pozorovací stanice sloužila v několika případech k dorozumění příbuzných a milenců, kteří tuto jedinou příležitost vítali. – Koncem června 1940 byl dán rozkaz vyklidit i naše pokoje. Tak skončila tato idylka.“⁸² – vzpomínky Františky Petermannové.

Kounicovy koleje bylo možno zabezpečit opevněním a snadno oddělit od všech sousedních objektů. Počítalo se se stavbou pěti železobetonových bunkerů o výšce 2.3 m umístěných na klíčových místech kolem budovy. Jeden bunker u hlavního vchodu, další dva proti sobě v mezeře mezi oběma křídly budovy a novými domy a další dva opět proti sobě u plotu nad ulicí Tolstého.⁸³

Prvním správcem kolejí se stal Kühne, po něm následoval Reiner, vystřídáný Franzem Dubou⁸⁴, který v této funkci působil až do konce války. Správce věznice podléhal vrchnímu

---

⁸² NEDBÁLEK, František a HEJL, František. *Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně*, s. 57.

⁸³ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 99.

⁸⁴ ČERNÝ, Vladimír.

Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945-1956, s. 425.

správci všech věznic, jenž byl začleněn do oddělení IF služebny gestapa. Tuto funkci zastával i policejní inspektor Karel Tentler⁸⁵, Karel Enderl a od 5. května 1942 SS Untersturmführer Ewald Paul. Z celkového počtu příslušníků gestapa v Brně tvořilo 47 dozorců v roce 1943 13%, z toho v Kouničkách jich působilo 22.⁸⁶ Většina dozorců přišla z řad domácích vězňů, někteří přišli z Říše. Nábor prováděla pobočka Úřadu říšského protektora v Brně a podmínkou byl věk 20 – 30 let, předpoklad pro členství v SS. Co se týče vydělání, tak s nadsázkou můžeme říct, že jim stačilo vlastnictví všech končetin, neboť jim stačilo pouze základní vzdělání.⁸⁷

U dozorců v Kouničkách docházelo k časté fluktuaci, celkem bylo zjištěno 65 jmen mužů, kteří zde působili.

Výslechy zatčených se konaly většinou v budově bývalé právnické fakulty. V Kouničkách to byly výslechy pouze informativní, které následovaly hned po zatčení. Gestapáci využívali momentu překvapení, konfrontací a nezřídka i výslechy zostřené v jejich mluvě tzv. „technické“. První dávku bití, vězni ji nazývali křest, absolvoval každý nově příchozí hned potom, co překročil práh budovy, obvykle však v kanceláři při sepisování nacionálií, a to zejména ti, co neuměli německy.⁸⁸

K výslechům byly vězni voláni většinou ráno a v poledne, pokud se u výslechů nezdrželi po celý den. Ti co museli k výslechu, dostali snídani o něco dříve. V mnohých případech docházelo k výslechům nočním, které byly nejhorší. Některé výslechy trvaly i několik dní. Vždy kolem sedmé hodiny ranní, mimo neděle a svátky, běhal po chodbách dozorce se svolávacími lístky a vybíral vězně k výslechu. Na hřebík cely připíchne lísteček se jménem vězně a poznámkou „Beim Verhör“. Volaný vězeň musel okamžitě vyběhnout na chodbu a postavit se tváří ke zdi. Po té za úplného ticha sešli do přízemí k přijímací kanceláři, kde se konaly informativní výslechy.⁸⁹ Konfrontace a výslechy spojené s bitím se konaly ve zvláštních třech kancelářích ve zvýšeném přízemí bloku B. Výslechy byly velice kruté, proto

---

⁸⁵ ČERNÝ, Vladimír.

Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945-1956, s. 434.

⁸⁶ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 99.

⁸⁷ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 100.

⁸⁸ HABŘINA, Rajmund, ed. a ZATLOUKAL, Jaroslav, ed. *Golgota: věčné memento brněnských žalářů*, s. 91.

⁸⁹ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 100.

byl vězeň před tím poslán na toaletu.⁹⁰ Často se objevovala rákoska, obušek, bič a Stalinova houpačka, kdy byl vězeň spoután, a pod pouta se prostrčila tyč zavěšená mezi dva psací stoly. Vězeň byl rozhoupán a tlučen do chodidel. Nejtěžší byl tzv. vanový výslech. Prováděl se v koupelně ve dvou smaltovaných vanách. Pod tlakem byla do uší, nosu a očí zcela svlečeného vězně pouštěna horká voda. Když vězeň nepromluvil, byla voda vystřídána za ledovou a vše doprovázeno bitím obuškem.⁹¹

Mohlo by se zdát, že nebýt výslechů, byl by život v celách jednotvárný. Ale gestapáci se svědomitě starali o to, aby tomu tak nebylo. Nebylo zvláštností, byl-li nově příchozí, přezdívaný „zuvaks“, s okovy na ruku, za jednu nohu připoután k posteli. Vězeň tak ležel klidně i týden, vše dle nálady dozorců. Horší ovšem bylo, když byl vězeň přivázán za ruce a nohy k horním tyčím kovových lůžkových cel a visel ve vzduchu dvacet až třicet centimetrů nad postelí.⁹²

Vězni žili v neustálé nejistotě, nevěděli, kdy zrovna oni budou voláni k výslechům na právnickou fakultu. Sem se vězni převáželi kolem půl osmé ráno policejním autem bez oken, mezi vězni známým jako kvočna nebo ponorka.⁹³ Po vyhlášení stanného práva byla atmosféra ještě horší. Ti, co byli ráno voláni k výslechům, se již nevraceli. Vše se zmnohonásobilo. Strach, hrůza i brutalita dozorců. Mnozí vězni se obraceli k Bohu, ti nevěřící si aspoň odříkávali Pater noster, který znali z výuky latiny. Někteří si prohlíželi dopisy od nejdražších nebo fotografie, pokud jim to dozorci povolili. Z cel bloku A a B, jejichž okna měla výhled do dvora, kde se odehrávaly popravy, byly prožitky ještě silnější. Přestože okna byla zamalována bílým vápnem, vězňové si udělali špendlíkem nebo nehtem škvírku na pozorování.⁹⁴

Světnice, kde byli vězni ubytováni, byly na první pohled stejné. Stůl, židle, postel, trojdílná skříň, umyvadlo a kbelík. Mnohdy byly tyto předměty pokryty všemožnými nápisy. Různá vyprávění o bolu a utrpení, o lásce, o víře, o vlasti.⁹⁵

---

⁹⁰ HABŘINA, Rajmund, ed. a ZATLOUKAL, Jaroslav, ed. *Golgata: věčné memento brněnských žalářů*, s. 92.

⁹¹ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 100.

⁹² HABŘINA, Rajmund, ed. a ZATLOUKAL, Jaroslav, ed. *Golgata: věčné memento brněnských žalářů*, s. 93.

⁹³ HABŘINA, Rajmund, ed. a ZATLOUKAL, Jaroslav, ed. *Golgata: věčné memento brněnských žalářů*, s. 91.

⁹⁴ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 54.

⁹⁵ ZATLOUKAL, Jaroslav, ed. *Svědectví Kounicových kolejí*, s. 17.

Strážní prapor

Spolu s dozorcí zde fungovala i strážní služba, která byla zpočátku vykonávána ochranou policií. Tato policie působila v rámci Einsatzgruppe II Mähren a po rozpuštění této formace byl vytvořen pluk pořádkové policie s vedením v Brně v ulici Hlinky 142.⁹⁶ Jednotlivé prapory byly umístěny na několika místech Moravy. Později byl pluk přejmenován na SS Polizeiregiment 21. Strážní jednotku Kounicových kolejí denně tvořilo 40 mužů. Jejimi členy byli buď Vídeňáci, nebo česky hovořící osoby.

Od léta 1940 byla strážní služba nahrazena zvláštním strážním útvarem SS Wachbatallion Böhmen und Mähren a do jejího čela byl postaven Michael Kneisl.⁹⁷ Pět kompanií bylo dislokováno tak, že tři zůstali v Brně, jedna byla v Praze a jedna v Terezíně.⁹⁸ Podle šéfa gestapa G. Hermanna byl strážní prapor, cvičený v nacistickém duchu, využit k posílení nenávisti vůči českému obyvatelstvu.

V Brně vykonával službu v Kounicových i Sušilových kolejích, ve věznici Pod Kaštany, v sídle gestapa na právnické fakultě, u budovy NSDAP v Mozartově ulici, v Židenicích a bylo-li potřeba, tak i při stavbě stadionu v Židenicích. Členové brněnských jednotek byli do října 1940 ubytováni ve zvýšeném přízemí bloku B Kounicových kolejí, než se přestěhovali do budovy bývalého gymnázia v Lerchově ulici č. 63.

Pro každý nový den se zpracovával plán strážní služby. V případě Kounicových kolejí se jednalo o 2 poddůstojníky a 30 mužů. Stráže byly rozděleny na tři směny po 10 mužích, s přesným uvedením jmen. Výměna nastala vždy po dvou hodinách.

Strážní jednotka měla v Kounicových kolejích velkou místnost hned vlevo od hlavního vchodu. Bylo v ní celkem 16 postelí. K výměně celé strážní jednotky docházelo zprvu v 17.30 hodin, později již v 13.00 hodin. Od kostela sv. Augustina pochodovala strážní jednotka i pro věznici pod Kaštany a právnickou fakultu za zpěvu písní. Čtyři strážní, očíslováni 1 až 4, měli službu venku na stanovištích u jedné ze čtyř hlavních zdí. Na každé chodbě obou bloků strážil jeden voják. Venkovní strážní byli ozbrojeni puškou a nosili přilbu, ti na chodbách měli

---

⁹⁶ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 101.

⁹⁷ ČERNÝ, Vladimír.

Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945-1956, s. 428.

⁹⁸ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 101.

lodičku a pistoli. Vždy při výměně desetičlenné skupiny, každé dvě hodiny, velitel nebo jeho zástupce vydal povel k nabití, jištění a odchodu na stanoviště. Velitel i jeho zástupce byli ozbrojeni samopalem.⁹⁹

Strážní služba se řídila řádem, který zpracoval policejní inspektor Karl Enderl. Řád mimo jiné obsahoval ustanovení, že každý strážný, který má službu venku, je povinen střílet bez vyzvání na každého vězně, jakmile se ukáže v okně. Jak bylo řečeno, okna dostala mříže až v roce 1942. Když se tedy větralo, vězni si museli sednout na zem u dveří. Ke stříbě docházelo tehdy, když se vězeň pokoušel vykouknout větracím okénkem, aby ho viděli příbuzní, kteří se záměrně pohybovali kolem kolejí. Takto zastřeleni byli Josef Ondráček 14. září 1940, Vladimír Krondl 14. února 1941, Jiří Salus 4. června 1941, Rudolf Kašpar 19. července 1941, Mikuláš Schillinger 6. února 1942, Ludvík Konečný 25. května 1942, Jaroslav Pospíšil 13. března 1944 a Karel Tabery téhož dne. Posledním zastřeleným byl strážný SS, který byl uvězněn za styk s vězni.¹⁰⁰

Někteří vězni si byli vědomi toho, že zdi Kounicových kolejí nikdy neopustí. Tak jako poslední prezident země Moravskoslezské, Judr. Jaroslav Mezník, narozen 4. dubna 1884 v Křižanově.¹⁰¹ Tento vlastenec byl 7. listopadu 1941 zatčen za účast v odboji. Pro Heydricha byl Mezník překážkou v poněmčování veřejné správy. Největší spory měl se svým zástupcem Judr. Karlem Schwabem a personálním šéfem zemského úřadu Judr. Herrmannem Markusem.

Jaroslav Mezník byl umístěn na samotku v cele č. 38 v prvním poschodí bloku B a podstoupil brutální výslechy. Byl si vědom, co ho čeká – další výslechy, brutální násilí a nakonec smrt. Proto se dne 14. listopadu 1941 rozhodl vyklonit z okna a na strážného SS Adolfa Ziemana zavolal, aby střílel. První rána minula cíl. Zemský prezident tedy volal, aby střílel lépe a stejnou výzvu adresoval i druhému strážnému Heirichu Zöllnerovi. Jeden z dalších třech výstřelu Mezníka trefil, tomu se však ještě podařilo vyskočit z okna. Zemřel až po přenesení na ošetřovnu ve zvýšeném přízemí. Sám Heydrich nařídil pitvu, provedenou Mudr. Bedřichem Pilným. Pitva provedena v prádelně kolejí zjistila, že bezprostřední příčinou smrti nebyla střelná rána, nýbrž vykrvácení po pádu z okna. Popel byl výjimečně předán

---

⁹⁹ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 101.

¹⁰⁰ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 102.

¹⁰¹ ENCYKLOPEDIÉ DĚJIN MĚSTA BRNA. *JUDr. Jaroslav Mezník*. [online].

rodině. Pohřeb se konal v rodném Křižanově a gestapo vydalo příkaz četnické stanici, aby byla v pohotovosti.¹⁰²

Byly i případy, kdy strážný vězně jen těžce zranil, tak jako v případě Milady Petřekové, sestry kaplana Dr. Vladimíra Petřeka. Ta byla převezena z ženské věznice na Cejlu k ošetření kožní nemoci. Když se převlékala u okna, horlivý strážný SS na ni vystřelil a těžce ji zranil na krku. I přes vážné zranění byla eskortována do Osvětimi, kde byla 23. dubna 1943 zabita.¹⁰³

Za zastřelení vězňů v oknech byla dávána dovolená a docházelo k povyšování. Například Paul Czienczila, když zastřelil vězně, byl povýšen ze SS Rottenführera na SS Unterscharführera a navíc dostal pět dní dovolené.

Členové strážního praporu, kteří měli službu na chodbě, byli vesměs suroví mladíci, kteří si libovali v násilí. K jejich oblibě patřilo týrání židovských vězňů. Každý židovský vězeň se musel hlásit „Ein Saujude“. Často byl vyvoláván na chodbu, kde musel dělat dřepy, umývat podlahu, plazit se a zpívat u toho židovské žalmy.

V srpnu 1943 bylo velitelství praporu přeloženo do Prahy a v Brně zůstala jen pátá kompanie. V prosinci 1944 byla tato kompanie přemístěna a strážní službu dostali na starost tzv. Banátníci, Němci z Banátu v Jugoslávii.

V období 1. a 2. stanného práva byl strážní prapor pověřen k vykonávání poprav.¹⁰⁴

První stanné právo

„Příchod Heydricha byl šok... země se dostala pod komando SS. Byl to výsledek třenic mezi Neurathem a Frankem. Frank a Neurath u Hitlera a to 26. Frank a 27. Neurath. Frank sledoval Neuratha, například i jeho lovecké vášně a styky Neuratha s českou šlechtou... Hitler vytkl Neurathovi ostře jeho chyby a dal ho na dovolenou... Neurath se vrátil do Prahy, ale na to ji trvale opustil.“ Toto napsal Horst Naudé, vedoucí pobočky úřadu říšského protektora pro Moravu.¹⁰⁵

---

¹⁰² *Ibidem.*

¹⁰³ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 102.

¹⁰⁴ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 103.

¹⁰⁵ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 35.

Výměna říšského protektora nespada z nebe, jednalo se o dlouho připravovanou akci. Frank prosazoval tvrdší politiku a měl výhrady vůči nerozhodnosti a mírnosti Neuratha. Samotný Neurath musel ve své zprávě ze dne 10. září 1941¹⁰⁶ informovat Hitlera o sílícím odporu, mimo jiné i o požáru pohonných hmot v Náchodě, o vzrůstajících výzvách ke stávkám a oslavám 28. října. Dle zprávy došlo k všeobecnému odporu, jenž je způsoben přesvědčením, že Německo bude brzy poraženo a kritickou zásobovací situací.¹⁰⁷ Přestože gestapo zasahuje velmi ostře proti vůdcům stávek, je zde nebezpečí, že sabotáž a odpírání práce budou i nadále ohrožovat válečnou výrobu. Zpráva končila pesimisticky, neboť očekávala další zostření tohoto vývoje.

Dne 17. září podává Frank a další vedoucí SS a policie zprávu Hitlerovi o vážnosti situace v protektorátě. Ve dnech 21. a 22. září jednají Heydrich a Frank o poměrech v zemi s Hitlerem v jeho hlavním stanu v Rastenburgu. Hitler se po poradě se zástupcem NSDAP Martinem Bormanem rozhodl k radikálnímu řešení – vyslat do Prahy nekompromisního muže Heydricha.

Poté, co přichází Heydrich do Prahy, získávají události rychlý spád. Odmítl všechny z Neurathova personálu (celý jeho doprovod přijel z Berlína) a usadil se na Pražském hradě. Dne 27. září v 11. hodin uskutečnil Heydrich přehlídku čestné jednotky z příslušníků Wehrmachtu, SS a policie. O půl druhé odpoledne vydalo velitelství pořádkové policie pokyn Oberlandrátům, aby bylo četnictvo připraveno k nasazení. O hodinu a půl později byl zatčen předseda protektorátní vlády Alois Eliáš.¹⁰⁸

S datem 27. září vydal Heydrich nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o vyhlášení civilního výjimečného stavu. Pro oblast civilního stavu výjimečného platí stanné právo – tomu podléhají všechny činy rušící nebo ohrožující veřejný pořádek a bezpečnost, hospodářský život nebo pracovní mír. Nařízení vstoupilo okamžitě v platnost a protektorátní

---

¹⁰⁶ *Ibidem.*

¹⁰⁷ Souviselo to s přepadením Sovětského svazu Německem, dne 22. června 1941. Už před tím nacisté zjistili, že „naděje Čechů se obracejí k Rusku“. Tato zpráva tedy vyvolala všeobecné nadšení v zemi, v Kounicových kolejích se roznesla kolem sedmé hodiny ranní a někteří pamětníci hovoří o tom, že se koleje otřásly radostí a plukovník František Bláha dokonce tančil i na stole. Týž den W. Churchill prohlásil, že nebude s Hitlerem vyjednávat a bude podporovat Rusko. Mezi 18. až 30. červencem uznaly naši exilovou vládu Sovětský svaz, Velká Británie i Spojené státy. VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 8.

¹⁰⁸ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 37

rozhlas jej zveřejnil ve 22. hodin 27. září 1941. O den později vyšel výnos říšského protektora o vyhlášení civilního výjimečného stavu: „V minulých dnech se dopustili neodpovědní, ve službách nepřátel Evropy jsoucí jednotlivci některých činů, zaměřených proti Říši. Propagandou s tím spojenou pokusily se tyto živly dostat obyvatelstvo Protektorátu Čechy a Morava do rozporu se zájmy Říše... Na ochranu zájmů Říše obyvatelstva Protektorátu Čechy a Morava vyhláší tudíž s poukazem na nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o vyhlášení výjimečného stavu ze dne 27. září 1941 s účinností od 28. září 1941 – 12 hodin – až na další v okresech oberlandrátů Praha, Brno, Moravská Ostrava, Olomouc, Hradec Králové, Kladno civilní stav výjimečný...“¹⁰⁹

První stanné právo nebylo všeobecné, například pro oberlandrát Jihlava a v okresech Zlín, Kyjov a Holešov v oberlandrátu Zlín nebyl nikdy vyhlášen. Tento rozdíl však neznamena, že by nacisté nepopravovali nebo nestíhali osoby z těchto regionů.

S německou důkladností byla vydána nařízení o tom, jak postupovat při zveřejnění změn po příchodu nového protektora do Prahy – uveřejnění na prvním místě novin zprávu o změně protektora, tisk 29. září uveřejní vyhlášku o výjimečném stavu a obraz Heydricha s životopisem, český rozhlas ohlásí změnu protektora v 19. hodin 27. září, výjimečný stav až ve 22. hodin, plakáty o výjimečném stavu se vyvěsí do 12. hodin 28. září.

Na základě stanného práva stanovilo prezidium policejního ředitelství v Brně 29. září uzavírací hodinu. Veškeré kavárny, hostince, ale i divadla, kina a jiné zábavní podniky musely zavírat ve 22 hodin. Pro jednotlivé domy platila uzavírací hodiny 23 hodin, výjimkou byly domy, kde bydleli Němci.¹¹⁰

O nové atmosféře svědčí i události z Brna. Večer 27. září, v kanceláři vedoucího řídicí úřadovny gestapa, se sešly kriminální radové Otto Koslowski, Ewald Taudt, Wilhelm Herzberger a se svým šéfem Wilhelmem Nöllem očekávali příjezd Heydricha¹¹¹. Sešlost se však rozešla, neboť nový Protektor nepřišel. Přestože nedošlo k osobnímu kontaktu, byla brněnská úřadovna obeznámena s úkoly, které bylo třeba plnit. Šlo hlavně o ustanovení

---

¹⁰⁹ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 39.

¹¹⁰ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 40.

¹¹¹ Jak tato možnost vznikla, nevíme, jeví se dosti problematická, neboť Heydrich měl dost plný program v Praze, na druhou nemůžeme vyloučit možnost, že měl letadlo a mohl na pár hodin opustit Prahu. VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 40.

stanného soudu, přípravu senátů a konkrétní opatření k zavedení civilního výjimečného stavu. Celou přípravu usnadnila systematická práce úřadovny a s ní pečlivě vedená kartotéka osob. Jednalo se o seznam osob, u kterých gestapo pojalo podezření o nepřátelské činnosti. Tuto evidenci vedla jednotlivá oddělení IIA, v jejímž čele stál kriminální rada Otto Koslowski a IIBM, kterou měl na starost kriminální rada Ewald Taudt.¹¹²

Z evidence gestapa byly vybírány osoby pro zatýkácké akce, hlavní iniciátoři byli výše zmínění Koslowski a Taudt. Institucí, jenž rozhodovala o osudu zatčených, se stal stanný soud. Ten vynášel tři druhy rozsudků – smrt, zproštění obžaloby, odsouzení k tzv. předání gestapu. Třetí možnost byla totožná s první, jenom datum expirace se posunulo na dobu neurčitou. Heydrich sám jmenoval předsedy stanných soudů – v Praze to byl vládní rada Joachim Ernst Illmer, v Brně Wilhelm Nölle. O den později Heydrich rozšířil okruh předsedů stanného soudu, tentokrát je však jmenoval vyšší vedoucí SS a policie SS Gruppenführer Karl Hermann Frank. Pro brněnský senát to byli vládní radové Judr. Bruno Letow, Hermann Ebert, Otto Ernesty, Ewald Taudt, Otto Koslowski, Konrat Nussbaum a další. Soud zasedal v druhé posluchárně právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Návrhy na postoupení šly od oddělení gestapa a německé kriminální policie Nöllema přes inspektora Otto Schradera, který ze spisu udělal krátký výtah. Nölle je schválil a podepsal modrou tužkou. Stanný soud tvořili předseda, dva přísedící, žalobce a tlumočník. Rozsudky byly předem předtištěny a řízení probíhalo na základě předem připravených spisů za přítomnosti obžalovaných k smrti. Beze svědků. Přelíčení se většinou konala dopoledne na Veveří 70.¹¹³

Rozsudky šly dálnořpisem ke schválení K. H. Frankovi, jakmile od něj přišla odpověď, telegrafická nebo telefonická, následovala poprava v Kouničkách.¹¹⁴ Odsouzení k předání gestapu byli umísťováni do koncentračního tábora Mauthausen. Již 3. října sem přijel první hromadný transport.

30. září z rozhodnutí Heydricha vznikají na Moravě dvě pobočky stanného soudu Brno – v Moravské Ostravě a v Olomouci, ovšem bez pravomoci ukládat trest smrti.

---

¹¹²VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 41

¹¹³VAJSKEBR, Jan. *Represivní činnost strážního praporu SS "Böhmen-Mähren" v období prvního a druhého výjimečného stavu na Moravě*, s. 101.

¹¹⁴VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 49.

Činnost stanných soudů, můžeme beze strachu označit za zrůdnou. Zrůdnou, ale cílevědomou. Šlo jim o plánovitý výběr obětí, tak aby dopad rozsudků byl co nejsilnější a vyvolal atmosféru plnou strachu, nejistot a z národ vycvičil k dokonalé poslušnosti.

Stanné soudy nebyly nezákonné jenom z důvodu, že celá okupace Československa byla protiprávným a nezákonným aktem, ale ony odporovaly i platným ustanovením německého trestního práva. Důkazem bylo jejich složení, kdy šlo prakticky o součást úřadoven gestapa. Celý postup spočíval jen ve zjištění totožnosti obžalovaného a vynesení rozsudku. Formálnost až teatrálnost dokazuje fakt, že první soud zasedal již 28. září ve složení W. Nölle, O. Ernesty a W. Herzberger a vynesl ortel smrti nad truhlářem Aloisem Trnečkou z Rousínova a zedníkem Rudolfem Pospíšilem z Drnovic pro jejich ilegální komunistickou činnost. Rozsudek byl obratem podepsán K. H. Frankem a v Kounicových kolejích proveden.¹¹⁵

28. září 1941 tak oficiálně započalo krvavé divadlo, které bylo mimořádnou událostí pro celé Brno. 30. září 1941 bylo k popravě odsouzeno 29 osob, mezi nimi plukovník Karel Čapek, významný funkcionář odbojové organizace Obrany národa v Olomouci a v okrese Brno-venkov, Mudr. Vojtěch Jílek, náčelník Orla a člen Zemského civilního vedení Obrany národa, univerzitní profesor PhDr. Vladimír Groh, čelní funkcionář Sokola a Moravské pětky.¹¹⁶

Den na to, 1. října, vyrostly v Kounicových kolejích tři šibenice, které ve věznici pod Kaštany vyrobil ze starších trámů vyučený stolař, vězeň Antonín Kekus. Rozkaz k tomu vydal vedoucí oddělení gestapa IID Karel Enderl a provedení zajišťoval velitel věznice Pod kaštany Anton Zimmermann¹¹⁷ a dozorce Josef Loyda. Na převozu šibenic se podíleli sami vězni. V Kouničkách šibenice instalovali uvěznění Židé ten den po obědě na hřišti na odbíjenou.¹¹⁸

Zvrhlá zábava ve stínu šibenic, jinak nelze popsat následující události. Zhoubný obraz společnosti dokazuje poprava z 1. října 1941. Po 17. hodině se ulice Tolstého a Březinova naplnily hloučky osob obou národností. Policejní asistence obstoupila koleje a asi 50

---

¹¹⁵ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 142.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ ČERNÝ, Vladimír.

Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945-1956, s. 435.

¹¹⁸ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 52.

příslušníků německé branné moci se seskupilo kolem plotu Kounicových kolejí a později vešlo do zahrady. V Tolstého, Březinově a Šafaříkově ulici nastalo čilé proudění více než 200 osob. Obdobné množství se shromáždilo na úpatí Kraví hory. Diváci čekali na zdvihnutí opony.

Na dvoře Kouniček se mezitím vytvořil před popravištěm čtyřúhelník z praporu SS, příslušníků německé branné moci, úředníků gestapa, kriminální policie a zástupců NSDAP. Hlavní ozbrojenou silou byla jedna rota SS čítající 100 až 120 mužů.

Popraviště bylo nad sklepním prostorem asi dva metry od země. Ke zdi byly přivezeny a přistaveny 2,5 metrů vysoké dřevěné bedny s pískem. „Nedej zahynouti nám ni budoucím“, tak zněl nápis od sgrafitem svatého Václava v prostoru proti vchodu ze Šafaříkovy ulice na nádvoří mezi oběma bloky budov.¹¹⁹

Přesně v 18. hodin byl vydán rozkaz ke klidu, na terasu vystoupil důstojník a přečetl rozsudek. Krátce po 18. hodině vjelo do dvora nákladní auto s prázdnými dřevěnými bednami – rakvemi. Pak nastoupilo devět mužů s přilbami a krátce na to se objevil první odsouzený. Jakmile se postavil ke zdi, následoval krátký povel a zarachotil hromadný výstřel. K popravenému přistoupil důstojník SS a smrt zajistil ranou z pistole. Mrtvola odsouzeného byla odnesena do výklenku pravého křídla budovy. Následoval další odsouzenec a vše se opakovalo. Mrtvá těla byla odtažena do budovy BB, kde smluvní lékař gestapa Mudr. W. Marquort formálně konstatoval smrt.

V 18.40 hodin prapor SS a všichni přítomni zaujali místo u tří šibenic na levé straně zahrady, blízko výjezdní brány do Březinovy ulice. Jelikož se setmělo, bylo popraviště osvětleno světlometem, což scénérii přidalo děsivý výraz. V doprovodu uniformované jednotky byli po jednom přivedeni tři odsouzenci. Jakmile vystoupili na dřevěnou kozu a byla jim dána smyčka kolem krku, byla jim podpěra odepřena a po 10 minutách těla odnesena. U smrti oběšením asistovali Židovští odsouzenci.

V 18.45 začalo silně pršet a počet diváků poklesl. V 19.45 teploměty zhasly. Bilance 1. října byla následující – devět osob zastřeleno, šest oběšeno na šibenících.¹²⁰

---

¹¹⁹ HABŘINA, Rajmund. *Zbraň míru: [na paměť 10. výročí prvních poprav v Kounicových kolejích v Brně]*, s. 16.

¹²⁰ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 53.

Při exekucích sehrál rozhodující roli SS Wachtbataillon Böhmen un Mähren. Jeho velitelem byl SS Hauptsturmführer Michael Kneissl. Příslušník praporu SS Scharführer Otto Watzek byl současně i hostinským a jeho podnik sloužil pro celý strážní prapor.¹²¹

Exekuční skupinu tvořili jeden důstojník, jeden poddůstojník a osm vojáků. Příslušníci se většinou hlásili k provedení exekuce dobrovolně.

V obou stanných právech se jako velící důstojníci podíleli na exekucích Albrecht Barth u 151 osob, Heinrich Hatwiegen u 55 osob, Karel Haase u 151 osob, Kurt Hellriegel u 70 osob, Walter Klein u 126 osob, Otto Weber u 9 osob, Bretschneider u 5 osob, Puscher u 6 osob a Würfel u 4 osob.¹²² Před odchodem do kolejí nechal velitel exekuční skupiny střílet na zahradě kasáren cvičnými náboji příslušníky popravčích čet do kartonu v lidské podobě.

Ve dnech stanovených pro popravy odpochoval vždy z kasáren v Lerchově ulici č. 63 do Kouniček oddíl 100 až 120 členů strážního praporu. Velitel podával po každé popravě písemné hlášení SS Oberführerovi Schwedlerovi v Praze, který byl velitelem zbraní SS v protektorátě.

Němečtí občané přicházeli na popravy jako na velkou společenskou událost. Valná většina z nich se netajila radostí, že ti zlí Češi jsou nekompromisně trestáni. Jakoby měli pocit zadostiučnění, že za první republiky přišli o své výsostné postavení. Němka Amalie Bosaniová obcházela známé, aby se šli podívat, jak „české potvory a bestie“ jsou stříleny.¹²³ Marie Voglová pro změnu udala Zdenku Krampolovou, že se z jednoho domu domlouvá s manželem, který byl vězněn v Kounicových kolejích. Když probíhaly popravy, tak prohlašovala, že ráda poslouchá salvy a dělala si čárky o počtech zastřelených a občas pronesla: „Těch je dneska málo“.¹²⁴

Němečtí občané obecně sledovali jednání českých osob během poprav. Dne 6. října 1941 šla dvaasedmdesátiletá Aloisie Horneková kolem kolejí a modlila se za popravené osoby. Stála asi 300 m od kolejí, když byla viděna, jak pohupuje růžencem, Němkami Marií Mokrou, Annou Stesselovou a Margaret Mirschovou a Němcem Ludvikem Kopeczekem a

---

¹²¹ *Ibidem.*

¹²² VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 104.

¹²³ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 54.

¹²⁴ *Ibidem.*

byla odvedena na četnickou stanici. Stařenka Horneková se přiznala, že se modlila za popravené a Němky označili její chování za nepřipustné a pohoršující. Strážný Eiermann požádal dne 18. listopadu strážmistra Františka Doubravu, aby zajistil dvě kolemjdoucí paní. Šlo o matku s dcerou se stejnými jmény – Jaroslava Přerovská. Matka měla údajně dceru upozornit, že v Kounicových kolejích se popravuje a mladší Jaroslava měla prohlásit „To je banda“. Strážmistr Doubrava obě ženy zadržel a odvedl na policejní strážnici v Králově Poli. Přestože obě ženy výrok „banda“ popřely, byly předány gestapu.¹²⁵

Mrtvoly popravených byly dopravovány do krematoria města Brna většinou autem pohřební služby. Samotná kremace se konala za přítomnosti zástupců gestapa. Zaměstnanci krematoria byli zavázáni přísnou mlčenlivostí. Mrtvoly byly spalovány běžnou technologií, rakve z prostého řeziva šly do pece a samotná kremace trvala asi hodinu. Popel byl poté ukládán do hliníkových uren. Z krematoria je odváželi pracovníci IID gestapa. Jsou vážné náznaky, že popel z uren byl přesypáván do sáčků a pak rozprášen v zahradě služebny SD v Hlinkách 132 – 134 (vila továrníka Löw-Beera).¹²⁶

17. října 1941 vystoupil říšský protektor Heydrich na poradě nacistických funkcionářů a reagoval na průběh stanného práva, jenž se vyznačoval odsouzením značného počtu odbojových pracovníků a zveřejňováním všech poprav v denním tisku a rozhlase. Vzněl požadavek, aby postupně klesal počet zveřejňovaných rozsudků a aby se nadále soudily pouze skutečné případy. Tím de facto přiznal, že spousta poprav proběhla pouze z propagačních důvodů, aby se zastrašila česká veřejnost. V teroru se mělo pokračovat, avšak skrytější formou. Jeho podřízení dostali úkol vypracovat návrhy jak provádět popravy, které jsou nutné, způsobem méně nápadným. I v období stanného práva Heydrich používal metody cukru a biče. Například 6. listopadu 1941 napsal Bormanovi, že stanné právo bylo v Praze uvolněno, že byly povoleny kulturní a sportovní podniky, znovu otevřeno české Národní divadlo, ale současně bylo odsouzeno několik desítek osob k smrti. Heydrich dbal o to, aby se čelilo všem situacím, které nějakým způsobem umožňovaly projevy odporu. Když se dozvěděl, že ve Valašském Meziříčí se objevilo druhý den na hrobě popraveného komunisty kolem padesáti svíček, nařídil, aby mrtvoly popravených byly důsledně ukládány

---

¹²⁵ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 55.

¹²⁶ *Ibidem*.

na gestapu a spalovány. Tím se vyloučila forma pietních vzpomínek, která ze strany nacistů byla považována za formu odporu.¹²⁷

Během prvního stanného práva se netrestali pouze političtí odpůrci, nýbrž i řady obchodníků, kteří rozvíjeli černý trh. To mělo zvláštní ozvěnu, neboť na černém trhu se podíleli i Němci včetně funkcionářů a úředníků městské správy. Heydrich zacházel tak daleko, že začal chválit výkony rolníků a dělníků, aby vnesl rozkol mezi vrstvy české společnosti. Zástupce těchto skupin zval na hrad a uděloval jim zvláštní ceny a vyznamenání.

Brněnská řídicí úřadovna rozhodla, aby 19. listopadu 1941 skončily popravy a další odsouzení, u nichž verdikt zněl smrt, nebo předání gestapu, byli odváženi do koncentračního tábora Mauthausenu. V období 28. září až 19. listopadu zasedal stanný soud v Brně celkem 19 krát a k smrti odsoudil 142 mužů, kteří byli popraveni v Kouničkách. V 80 případech z důvodů politických, v 48 z důvodů hospodářských a kriminálních a ve 14 případech se jednalo o židovské občany. Z politických případů bylo 51 označeno za členy KSČ, 23 za členy národního odboje a 6 pro pomoc parašutistům ze sovětského svazu.¹²⁸

V závěrečné fázi stanného práva byli k smrti odsouzeni zejména pomocníci parašutistů ze Sovětského svazu a členové Moravské pětky. 22. prosince byl nejvyšší trest uložen třiceti čtyřem osobám, 13. ledna 1942 patnácti osobám, především vysokoškolským profesorům, a 20. ledna 1942 dvaceti čtyřem členům Moravské pětky. Zvláštní rozkaz Nölleho z 30. prosince 1941 rozhodl o tom, že exekuce se provede v Mauthausenu. Z celkového počtu sedmdesáti tří osob bylo dne 7. května 1942 popraveno sedmdesát dva, neboť jednomu vězni se podařilo uprchnout.¹²⁹

Přijetí odsouzených do Mauthausenu bylo šokující. Mnozí si mysleli, že to nejhorší zlo zažili ve zdech bývalých kolejí, ale opak byl pravdou. Brzy se začalo mluvit o zlatých Kouničkách a tradovalo se, že cesta z Mauthausenu vede pouze komínem a nejlepším východiskem je odchod do drátů. Rozdíly mezi vězni odsouzených na smrt a těmi druhými se stírali. Hlad, krutá zima a těžká práce udělaly své. Naplňoval se tak záměr Heydricha. Nacisté se účinně zbavovali odpůrců a to bez toho aniž by si ušpinili ruce.

---

¹²⁷ Vyjímkou byl právě pohřeb posledního Moravskoslezského prezidenta Judr. Mezníka, viz. VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 102.

¹²⁸ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 55.

¹²⁹ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 146.

Počet osvobozených brněnským stanným soudem se dosud nepodařilo přesně stanovit. Do této kategorie spadá prof. MVDr. František Král z vysoké školy veterinární, armádní generál Eduard Kadlec, ředitel spořitelny v Brně Antonín Žák, Oldřich Rojíček z Brna, Bořivoj Příbyl z Brna, Alois Krpenský z Brbětic, Emil Pleva z Viničních Šumic, Antonín Malík z Moravské Ostravy a Čeněk Krejčí z Hrušovan. Zvláštní průběh měl případ Mudr. Vladimíra Nováka, vedoucího úrazové nemocnice v Brně. Novák byl udán, že se nestará o německé pacienty, přijímá a léčí židovské pacienty a vede nepřátelské řeči proti Říši. Gestapák B. Lacina podal zprávu, že jde o nepostradatelnou osobu, přímo kapacitu a po intervenci u Leischkeho byl Novák propuštěn a zůstal ve své funkci.

Celkový počet osvobozených prvním stanným soudem se liší, dle pražského historika Oldřicha Sládka je to 17 osob, brněnský historik Vojtěch Žampach uvádí 15 osob.¹³⁰

První stanné právo bylo ukončeno 20. ledna 1942.¹³¹ Brněnský stanný soud za tu dobu poslal na smrt 215 osob, 214 z toho bylo popraveno. Velikost ztrát se však nedá měřit jen počtem obětí. Nesmíme zapomínat na kvality a význam jednotlivých osobností. V době prvního stanného práva Morava ztratila čelní představitele vědy, autority ve svém oboru, uznávané i za hranicemi naší země. Na autority, které v návaznosti na Masarykovu tradici spojovali vědecké bádání s praktickou účastí na budování demokratické společnosti.

Druhé stanné právo

Od vyhlášení prvního stanného práva se začal v životě české společnosti prosazovat nový fenomén. Zatýkání, popravy, urychlené deportace židovského obyvatelstva, urychlená nacifikace, likvidace posledních zbytků autonomie. To vše bylo spojováno s jedním jménem, Reinhard Heydrich. Před jeho příchodem byl nejnenávidějším mužem Adolf Hitler, v osobě Heydricha získal silnou konkurenci. Není bez zajímavosti, že český lid nikdy nevolal po smrti prvního říšského protektora Konstantina von Neuratha. Po 27. září 1941 začala česká společnost hledat jiné, dříve možná nezvyklé, způsoby boje. A začalo se také hovořit o jednotlivých osobách a jejich vině. Heydrich, Frank, Moravec. Frank jako symbol násilného

---

¹³⁰ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 56.

¹³¹ *První stanné právo v protektorátu*. [online].

potlačení demonstrací 28. října 1939 a zavření českých vysokých škol. Moravec jako čelní představitel kolaborace.

Podobné úvahy vzešly i v Londýně a našly řešení v podobě výsadků, jenž měly pomoci domácímu odboji. Během jedné noci na 29. prosince 1941 byly vysazeny skupiny Andropoid, Silver A i B. První seskočila u Nehvizd u Prahy a rotmistři Josef Gabčík a Jan Kubiš dostali za úkol provést atentát na Heydricha. Druhá seskočila u Městce Králové ve složení nadporučík Alfréd Bartoš, rotmistr Josef Válčík a svobodník Jiří Potůček. Měla navázat spojení s domácím odbojem, zejména se štábním kapitánem Václavem Morávkem z ÚVODu. Třetí výsadek ve složení rotmistr Jan Zemek a četař Vladimír Škácha seskočil u Kasaliček u Přelouče. Tento výsadek měl za úkol připravit vysílačku pro odbojovou skupinu ÚVOD.

Poté, co se v odbojových kruzích rozšířila informace o atentátu na protektora, se začaly ozývat i nesouhlasné názory. Mezi oponenty patřil i velitel Silveru A Alfréd Bartoš, který 4. května 1942 poslal telegraficky do Londýna zprávu, ve které prosil, aby nebyl atentát proveden. Tušil v tom nedozírný dopad na náš národ. Pokud by byl atentát třeba, nechť je proveden v první řadě na Emanuela Moravce.¹³²

Kubiš a Gabčík původně uvažovali o třech variantách – útok pancéřovou pěstí na pancéřový vlak, útok střelnými zbraněmi a traskavinami na Heydrichovo auto u lesíku poblíž Panenských Břežan, nebo útok v Praze na ulici v zatáčce. Dnes víme, že zvítězila varianta číslo tři a byla provedena 27. května 1942 v rozmezí 10.31 – 10.45 hod., což je doba mezi výbuchem Kubišovy bomby a příjezdem dodávkového auta s těžce raněným Heydrichem na Bulovku. Během těchto patnácti minut se odehrála asi největší akce protinacistické rezistence, která vzápětí dala záminku k hromadným exekucím. O přípravách, průběhu a atentátu bylo napsáno už spousty prací, z tohoto důvodu nepovažuji za nutné se jím ve své práci zabývat. Jisté je, že po atentátu se hlavní jednacím osobou stal K. H. Frank, který hned pochopil, že se otevřela nová příležitost k tomu, vypořádat se s českým odporem a to silněji a krvavěji, nežli před tím. Na jeho popud bylo zahájeno rozsáhlé pátrání po pachatelích a byla provedena železniční a silniční uzávěrka Prahy.

---

¹³²VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 81.

Frank podal zprávu o atentátu Hitlerovi a Himmlerovi. Hitler reagoval svoláním porady nejbližších spolupracovníků a Frankovi nařídil vést agendu říšského protektora do uzdravení Heydricha, vypsát odměnu za dopadení pachatelů 1 milion říšských marek a zajistit 10 000 podezřelých Čechů nebo takových, kteří mají politický vroubek, případně jsou-li ve vazbě, mají být v koncentračních táborech zastřeleni. Od Himmlera obdržel ve 21.05 hodin pokyn, aby mezi nařízenými deseti tisíci rukojmími byla zavřena především česká opoziční inteligence a z jejich řad bylo popraveno 100 nejvýznamnějších.¹³³

Ve večerních hodinách se opět rozezněl rozhlas a zveřejnil Výnos říšského protektora v Čechách a na Moravě o vyhlášení civilního výjimečného stavu ze dne 27. května 1942 jako důsledek atentátu na Heydricha.

„Článek I.

Na základě ustanovení § 1 nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o vyhlášení výjimečného stavu ze dne 27. září 1941 (Věstník říš. prot., s. 297) vyhláší se s okamžitou platností civilní výjimečný stav na celý protektorát Čechy a Morava.

Článek II.

Na základě ustanovení § 2 shora citovaného nařízení nařizují: Kdo osobám, které se podílely na spáchání atentátu, poskytne přístřeší nebo pomoc, anebo ač je mu známa taková osoba nebo její pobyt, neučiní oznámení, bude zastřelen se svojí rodinou.“¹³⁴

Oproti prvnímu výjimečnému stavu platilo druhé stanné právo celoplošně.¹³⁵ Znění nabylo platnosti zveřejněním v rozhlase v 21.32 hodin. V zastoupení říšského protektora nařízení podepsal K. H. Frank, který doufal, že se stane novým říšským protektorem. Frank odcestoval za Hitlerem v nočních hodinách. Na schůzi se dostavil i Himmler, který Frankovi vysvětlil, proč nebyl pověřen zastupováním protektora. Vybrán byl generálplukovník pořádkové policie SS Oberstgruppenführer Kurt Dalüge. Frank podal zprávu o atentátu a zdravotním stavu Heydricha. Ukázal Hitlerovi fotografie a také se vyjádřil k nařízení, které obdržel 27. května k masovému zatýkání a hromadným popravám – zdůvodnil, proč nebylo

---

¹³³LINHARTOVÁ, Lenka, MILOTOVÁ, Jaroslava a MĚŠŤÁNKOVÁ, Vlasta. *Heydrichova okupační politika v dokumentech*, s. 136.

¹³⁴*Ibidem*.

¹³⁵ČAPKA, František. *K perzekuci kněží v období heydrichiády. (Se zaměřením na Kounicovy koleje v Brně)*, s. 412.

zatčeno 10 000 rukojmích, jak požadoval Hitler. Frank se domníval, že by to znamenalo opuštění politické linie Heydricha a okamžité vytvoření 50 tisíc až 100 tisíc nových nepřátel z řad příbuzných a přátel zatčených a dání tak za pravdu spojencům o velkých rozměrech českého odboje. Hitler vyjádřil souhlas.

V odpoledních hodinách 27. května přiletěl do Prahy Kurt Dalüge a vydal pokyny k provedení výjimečného stavu. Byly zakázány veškeré kulturní akce, podniky musely být uzavřeny do 22. hodiny, domovní dveře pak do 23. hodiny. Také byla nařízená velká pátrací akce, při které bylo nasazeno 4 500 mužů SS, bezpečnostní policie, pořádkové policie, SA, NSKK a tři prapory Wehrmachtu. Praha byla hermeticky uzavřena, hlídky kontrolovaly městské části, docházelo k prohlídkám bytů. Zpráva o atentátu se rychle roznesla po celém protektorátu a u německých občanů to vyvolalo velkou vlnu nenávisti a touze po krvi.¹³⁶

Z nařízení SS Oberstgruppenführera Kurta Dalügeho byla 29. května zahájena velká procesávací akce pod vedením německé pořádkové policie za účasti Wehrmachtu, gestapa a německé kriminální policie.

Po atentátu bylo u gestapa v Praze vytvořeno zvláštní oddělení v čele s kriminálním radou Heinzem Panwitzem. 95 úředníků mělo na starost otázky kolem atentátu. Nově vzniklá situace dala příležitost k likvidaci co největšího počtu osob. Nástroji k naplňování těchto cílů se staly osvědčené stanné soudy. Jejich zřizování mělo na starost gestapo.

Již 29. května 1942 zasedá stanný soud v Brně na Veveří 70. Zasedací síň soudu se stala menší posluchárna č. 2 bývalé právnické fakulty. Senát tvořili příslušníci brněnského gestapa a členové bezpečnostní služby SD. Za 2. stanného práva nebyly projednávány případy kriminální povahy, v senátu nezasedali, na rozdíl od 1. stanného práva, příslušníci německé kriminální policie. Senát měl předsedu a dva přísedící. Jednání se účastnil žalobce a přítomni byli vedoucí protokolu a tlumočnick. Tak jako předchozí stanný soud i tento byl bez nadsázky pouhou fraškou. Při vyhotovování rozsudků se používaly cyklostylované formuláře, do nichž se vyplňovaly jen jména členů stanného soudu, odsouzeného a citace nařízení, pro jehož údajné porušení byl trest uložen. Jednání soudu bylo zpravidla krátké a trvalo dle

---

¹³⁶ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 83.

množství obžalovaných. Rozhodnutí stanných soudů opět musel potvrdit K. H. Frank, který tak obvykle činil dálnopisem.¹³⁷

Funkci předsedy senátu většinou zastával H. Ebert, který soudu předsedal v 31 případech. Pouze 14. června 1942 byl předsedou vedoucí služebny SD Otto Ernesti, který většinou společně s Hugo Römrem, Ewaldem Taudem a Franzem Hoferem byl nejčastějším přisedícím. Důležitou funkci plnil vedoucí protokolu, jehož rukama prošly všechny návrhy na předání stannému soudu. Po jejich úpravě je předával W. Nöllemu, který je schválil a ordinérně podepsal modrou tužkou. Po té zajišťoval jednání stanného soudu a odsouzeného předával k exekuci. Za prvního stanného práva tento post zastával policejní inspektor Otto Schrader, za druhého jej vystřídal policejní inspektor Hans Steiner.

Stanný soud vynášel jen dva typy rozsudků – smrt, nebo předání tajné policii, což znamenalo deportaci do koncentračního tábora. Na rozdíl od prvního stanného práva nejsou známy případy, kdy by došlo k osvobození. K propuštění z vazby docházelo jen ve zcela ojedinělých případech. Trest v sobě také vždy zahrnoval buď úplné, nebo částečné propadnutí majetku. Samotné gestapo se nacházelo ve složité situaci, neboť nemělo zmapováno dostatek osob, co by mohlo obvinít z ilegální činnosti. Proto vedoucí řídicí úřadovny nařídil domovní prohlídky a zatýkání některých osob politického i kulturního života, bez důkazů o jejich odbojové činnosti. Stačilo sebemenší podezření a stín státní nespolehlivosti. Při označení takové osoby, která měla stanout před stanným soudem, se používalo označení potenciální nepřítel. Velkou úlohu, kdo půjde či nepůjde před soud, měla bezpečnostní služba, poslední slovo však W. Nölle.¹³⁸

Při vyhlášení druhého výjimečného stavu Nölle nařídil, aby stannému soudu byly předány spisy některých osob, zatčených dlouho před tím. Kriminální komisař Kurt Leischke při výslechu u poválečného Mimořádného lidového soudu uvedl, že při druhém výjimečném stavu bylo souzeno málo osob zatčených pro odbojovou činnost a za typické označil příklady ředitele Moravského svazu zemědělských a lesnických družstev Františka Wenzela a

---

¹³⁷ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 102.

¹³⁸ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 103.

předsedy okresního soudu v Tišnově Judr. Miloslava Fibicha, kdy oběma byly kladeny za vinu činy, jenž nemohly mít nic společného s výjimečným stavem.¹³⁹

K zatčení Wenzela došlo z podnětu SD, která jej obvinila, že poškodil německé rolníky z Městečka Trnávky, když přenesl rolnickou záložnu po okupaci pohraničí do Unerázky a bránil Němcům, aby se nezmocnili družstevnictví na Moravě. Proti předání Wenzela měli námitky někteří členové brněnského gestapa v čele s kriminálním komisařem Kurtem Leischkem. Na předání však trval vedoucí bezpečnostní policie a SD v Praze Hosrt Böhne. František Wenzel byl 5. června zatčen, odsouzen za schvalování atentátu a 8. června 1942 popraven.¹⁴⁰

Nacisté využívali výjimečného stavu, aby se zbavili nepohodlných lidí, tak jako ing. Jana Sigmunda. Jako majitel strojírenských podniků Sigma a Chema v Lutíně, které během první světové války zásobovaly armádu plynovými maskami a další výstrojí, se stal pro nacisty nepohodlným. Nacisté usilovali o to, aby se továrny dostaly do německých rukou. Přes obchodní styky se měli infiltrovat němečtí špioni do zájmových zemí. Jakmile se Sigmund nechtěl podrobit nátlaku, byl 6. listopadu 1940 zatčen. Členové gestapa, kteří měli případ na starosti, neměli dostatek důvodů pro předání stannému soudu. Sigmund byl přeci zatčen dávno předtím, nemohl být tedy popraven za schvalování atentátu. Přesto byl v Kounicových kolejích dne 30. června popraven, jako první z 36 osob ten den.¹⁴¹

Prostřednictvím mocného a zrůdného nástroje, jakým stanný soud bezpochyby byl, nacisté pokračovali v likvidaci českého vlastnictví a české inteligence a prohlubovali tak nacifikaci. Zatčení a popravy probíhaly opět celým spektrem. V lednu 1942 byl zatčen profesor a publicista PhDr. a JUDr. Max Ryšánek. K popravě došlo 13. června 1942. V Kloboukách se do obrany národa zapojili tři učitelé – František Pacák, Ludvík Wolf, Jaroslav Kux. Kux se stal velitelem místní organizace, která navázala styky s dalšími organizacemi Obrany národa v širokém okolí Klobouk. Wolf se pro změnu soustředil na činnost místní sokolské jednoty. Kuxovi se podařilo navázat spojení s ředitelem školy v Rajhradě Janem Peškárem a učitelem ve Ždánicích Pavlem Krupičkou. V Obrance národa působil i učitel ve

---

¹³⁹ ČERNÝ, Vladimír.

Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945-1956, s. 429.

¹⁴⁰ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 151.

¹⁴¹ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 157.

Velkých Pavlovicích Jiří Michálek. V Židlochovicích se do odbojové činnosti Obrany národa zapojil ředitel hospodářské školy ing. František Boleloucký, učitel Josef Jakob, v Žabčicích ředitel státního statku ing. Blahoslav Čermák a jeho bratr JUDr. František Čermák. Trojice Klobouckých učitelů byla zatčena již 13. dubna 1942, Krupička ze Ždánic počátkem dubna, ing. Boleloucký se nevrátil 13. dubna z Brna, kam byl pozván na gestapo, 14. dubna byli odvezeni do Kouniček ing. B. Čermák, J. Peškář, J. Michálek a 8. května JUDr. Fr. Čermák. Ani jeden z nich už zdi bývalých studentských kolejí neopustil. Všichni byli popraveni 9. až 18. června.¹⁴²

V době druhého stanného práva se nevyhnuli ztrátám na životech ani lékaři. Většinou šlo samozřejmě o lékaře, kteří byli zapojeni do odbojové organizace jako MUDr. Jindřich Wagner z Moravských Budějovic, člen Obrany národa. Zatčen byl 21. dubna 1942 a 16. června byl popraven v Kouničkách a den na to zpopelněn.¹⁴³

Dnes pro nás, v tak ateistické zemi, je zajímavý i myšlenkový boj církevního světa s totalitou a násilím. Skrze kázání nebo společenského působení dávali jednotliví kněží najevo svůj nesouhlas. V době prvního stanného práva nebyl žádný kněz popraven, ve druhém to bylo zcela jiné. Nacistický úder proti církvi započal již 29. května, kdy přijela k premonstrátskému klášteru v Nové Říši početná kolona aut. Ochranná policie pod vedením gestapáků obklíčila klášter a vnikla do jeho prostor. Započala přísná prohlídka osob a všech místností. Gestapáci hledali cokoliv – zbraně, špionážní dokumenty, nehlášené osoby, ale i klášterní poklad. Všichni kněží se museli převléci do civilních šatů a vyjít na nádvoří. Opat Pavel Souček, když opouštěl klášter, tak políbil práh, za což byl okamžitě brutálně odměněn. Každý byl důkladně prohledán, opatovi vzali i prsten. Veškerý majetek kláštera byl zabaven, cennosti uzamčeny a zapečetěny.

Důvodem k přepadení kláštera bylo udání, že všichni členové kláštera jsou nepřátelé Říše, poslouchají zahraniční rozhlas a šíří podvratné zprávy. Přepad se stal součástí velké razie, která probíhala v okolí kláštera. V noci z 27. na 28. března 1942 seskočila u Ořechova paraskupina Out distance, jejíž příchod byl zpozorován. Pátrání po parašutistech nebylo úspěšné, a proto přišel na řadu i klášter v Nové Říši, kde si nacisté svůj neúspěch

---

¹⁴² VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 105.

¹⁴³ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 153.

vykompenzovali brutalitou vůči kněžím. Parašutisté zde samozřejmě objeveni nebyli. Gestapu však stačilo pouhé udání. Civilní zaměstnance propustilo a 11 kněží odvezlo do Jihlavy a 1. června 1942 do Brna, kde byli „ubytováni“ v Kounicových kolejích. Pro většinu to byla pouze přestupní stanice a putovali dále do Osvětimi, kde pět kněží zahynulo.¹⁴⁴

Prvním popraveným kněžím se stal i František Kvapil, jehož život vyhasl v Kounicových kolejích dne 5. června 1942¹⁴⁵. P. František Kvapil byl líčen jako velmi společenský člověk, oblíben mezi svými farníky. Zakládal náboženské spolky, nebo organizoval poutní výpravy. Úplně zrestauroval vnitřek farního chrámu sv. Václava a nechal postavit nový oltář. Od roku 1938, po Anšlusu Rakouska, začal vydávat rodné, křestní a oddací listy Židům, aby jimi mohli prokázat svůj nežidovský původ. V témže roce statečně vystupoval, když vyzíval občany ke svornosti, k poctivé práci, k modlitbě za vlast a věrnosti republice. Není proto překvapením, že po Mnichovu se dostával do sporů se sestrami německého řádu sv. Hedviky.

František Kvapil vlastnil revolver, což bylo nezákonné a přísně trestané. O této skutečnosti bylo gestapo v Přerově písemně informováno. Přestože po vyhlášení druhého stanného práva byl revolver i se střelivem z farnosti odstraněn (zbraň měla být vhozena do studny, náboje do močůvkové žumpy na dvoře), došlo 3. června 1942 k zatčení děkana. Záminkou bylo právě neoprávněné držení zbraně. Když si pro P. F. Kvapila gestapáci přišli na faru do Nezamyslic, nacházel se zrovna na vizitaci v blízkých Morkovicích. Proto se dva gestapáci Klimeš a Beihofer rozjeli do Morkovic, kde děkana zatkli. Poté se vrátili do Nezamyslic, kde marně hledali důkazní materiál. Zatčenému faráři ukázali pouze „nalezené“ náboje. Po krátkém výslechu na gestapu v Olomouci byl děkan převezen do věznice Pod Kaštany. Ve věku 66 let byl v pátek popraven, spolu s ním i dalších sedm zatčených.¹⁴⁶

Z církví, které působili v protektorátu, Heydrichiádu nejhůře odnesla pravoslavná, jako daň za skrývání atentátníků. Její organizace byla rozmetána a vůdčí osobnosti fyzicky likvidovány: „Říšský protektor učinil podle § 13 nařízení ze dne 1. září 1942 toto opatření: „Československé církve (obce) srbské a cařihradské jurisdikce v Protektorátu Čechy a

---

¹⁴⁴ VAŠEK, František - ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *Perzekuce moravského duchovenstva v době nacistické okupace*, s. 288.

¹⁴⁵ ENCYKLOPEDIE DĚJIN MĚSTA BRNA. *P. František Kvapil*. [online].

¹⁴⁶ ČAPKA, František. *K perzekuci kněží v období heydrichiády. (Se zaměřením na Kounicovy koleje v Brně)*, s. 414.

Morava se tímto rozpouští. Každá další činnost v těchto náboženských obcích (církvích) se pro ně zakazuje. Jména těchto církví (obcí) se ve smyslu § 2 nařízení ze dne 4. října 1939 zabavuje a může být, pokud říšský protektor v Čechách a na Moravě neučinil jiná opatření, zabráno tajnou policií ve prospěch Říše.“ Nařízení vyšlo v denním tisku dne 27. září 1942. Věřící přišli o svoji církev a mnoho členů, jako například Rudolf a Vlasta Charbulovi, bylo popraveno.¹⁴⁷

Heydrichiáda, to je pojmenování, které se vžilo pro období druhého stanného práva. Teror byl daleko intenzivnější, oběti se vybírali ze seznamů „politicky podezřelých“ a v žádném případě nebylo jejich vinu nutné dokazovat. Hned po vyhlášení výjimečného stavu věnovali nacisté zvýšenou pozornost zjišťování identity osob, které nebyly policejně hlášeny. Jednalo se o jednu z možností, jak vypátrat ilegalisty. 28. května byla nařízena povinnost policejně se přihlásit nejpozději do 29. května do půlnoci. A zásadu, kdo tak neučiní, bude zastřelen, plnili. Takto zemřeli Vít Kužel, Zaoral Ladislav, Bala Alois, Nevrlý Ignác, Hroz Josef, Ivanovičová Antonie a další. Pozůstalí vypovídali, že gestapo nemohlo odsouzeným dokázat žádnou ilegální činnost. Uvedená Klausem tak jen účelně zakrývala likvidaci nežádoucích osob.

Trest smrti se ukládal za různé příčiny, například i za poskytnutí potravin. Nacisté se také nerozpakovali popravovat nezletilé, nebo těhotné ženy, což odporovalo platným německým zákonům. Jelikož téměř vždy zasedal stannému soudu v Brně Hermann Ebert, který měl právnické vzdělání, je vyloučeno, aby dané zákony neznal. Dne 30. května však předsedal soudu, který odsoudil Jaroslavu Kolaříkovou, těhotnou v sedmém měsíci, k trestu smrti. Důvodem bylo, že její manžel byl bratrem parašutisty Ivana, kterému poskytl jistou dobu úkryt.¹⁴⁸

Nacisté v tomto období s velkou libostí uplatňovali Sippenhaft, neboli postih nejen pachatele, ale celé jeho rodiny. Rozsudky se vykládali tak široce, že mnohdy není jasné, jaké důvody vedli u některých osob k jejich exekuci. Obětí našeho národa také bylo mnohem více, řada jich zemřela při zatýkání, nebo ve vězení. Již jednou jsem ve své práci zmínila příklad, kdy se vězeň nechal raději zabít. Tento případ nebyl ojedinělý – Ing. Jiří Vejrostka, účastník

---

¹⁴⁷ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 108.

¹⁴⁸ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 110.

partyzánských bojů ve Španělsku, raději dne 6. října 1942 v Kounicových kolejích požil jed, než aby byl vystaven mučení a následné popravě.

Samotné popravu, krvavé divadlo, se opět konaly v Kouničkách. Rozdíl byl v tom, že šibenice za prvního stanného práva byly umístěny na zahradě. Dne 14. dubna 1942 je správa věznice uskladnila a k novému použití je umístila v rohu bloku A uvnitř mezidvorečku. Bodla na puškách strážných a přílby naznačovaly zvýšenou pohotovost. V útrokách budov zesílily nadávky, strohé povely a za každý, byť sebemenší poklesek následovaly tělesné tresty včetně kopanců. Obdobně jako za prvního stanného práva, i nyní se chodili brněnští Němci dívat na popravu a mnozí neskrývali svoji radost. Nechyběli bohužel deklasovaní Čeští občané a vlnařky. Dvůrky mohly jen manželky gestapáků a dalších významných funkcionářů. Dodnes nemůžeme potvrdit ani vyvrátit, jestli se na „představení“ prodávaly vstupenky (platí pro obě stanná práva).¹⁴⁹

V den popravu přijel do Kounicových kolejí kriminální sekretář Ernst Schweizer z referátu IID, aby zajistil organizační úkoly. Správcovi Franzovi Dubovi předal seznam osob, které se měly přivést z věznice na jednání stanného soudu. O odvoz vězňů se starali řidiči Karel Joksch a Franz Frühauf. Vybraní vězni byli přivedeni na shromaždiště ve zvýšeném přízemí bloku A, naproti Dubovy kanceláře a poté odvezeni „ponorkou“ na právnickou fakultu.

Vězni u kterých zněl verdikt smrt, se nevraceli do svých původních cel, ale do místnosti č. 17 v bloku A, která byla nazývána celou smrti. Odsouzení zde zůstávali až do odpoledne. V odpoledních hodinách, mezi třetí až pátou přišel do Kounicových kolejí opět Schweizer, který podle seznamu převzal odsouzené. Rozdal jim obálku a papír, aby mohli napsat dopis na rozloučenou svým rodinám (tato možnost nebyla poskytována všem). Někteří odsouzení neměli ani komu psát, to se stávalo hlavně v případech, kdy byl uplatňován Sippenhaft. Před popravou dostali odsouzení poslední jídlo a cigarety.

Tak jako u prvního stanného práva, tak i zde měl důležitou roli velitel strážního praporu SS Hauptsturmführer Michael Kneissl. Rozkazy k popravám dostával od pobočníka velitele zbraní SS v Praze Brigadeführera von Treunfelda. Všechna zpětná hlášení podával přes řídicí úřadovnu gestapa v Brně.

---

¹⁴⁹ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 106.

Exekuce byla většinou provedena v den odsouzení. Stejně jako za prvního, i za druhého stanného práva odpochovala jednotka čítající 100 až 120 mužů strážního praporu z Lerchovy ulice č. 63 a zpívala pochodovou píseň s refrémem: „Husa sa, Husa sa, die ganze Kompanie jucha cha...“, který se opakoval několikrát. Odděleně od ostatních šla popravčí četa. Po příchodu do Kouniček uzavřela jednotka v parku prostor mezi obytnými bloky. Popravčí četa nastoupila čelem ke sgrafitu knížete sv. Václava. „Nedej zahynouti nám ni budoucím“.

V období druhého stanného práva se střílelo na dvě osoby současně, tudíž se počet katů musel zdvojnásobit – 1 důstojník, 1 poddůstojník a 16 mužů. Jako velitelé se střídali SS Untersturmführer Albert Bart, SS Oberscharführer Otto Weber, Obersturmführer Walter Klein, SS Oberscharführer Heinrich Hartwigsena Hauptscharführer Karel Haase.¹⁵⁰

Jakmile se popravčí četa seřadila na své posty, Schweizer spolu s dozorci a vojáky SS přiváděl z cely č. 17 odsouzené, kde jim předseda senátu přečetl rozsudek. Z němčiny ho překládal kriminální sekretář Rudolf Kiechle z referátu I SD¹⁵¹. Po přečtení rozsudku byli vězni opět odvedeni na celu č. 17. Dveře na chodbu zůstávali otevřené, stáli u nich dva vojáci SS s puškami. Dozorci z nedalekých kanceláří, se často chodili dívat na vězně. Chtěli vědět, o jaké lidi se jedná a jak se chovají tváří tvář smrti. Samotným vězňům nebyla poskytnuta žádná duševní podpora, přítomnost kněze byla zakázána.

Schweizer a 4 vojáci SS přiváděli na popraviště vězně po dvou s pouty na ruku. Na zadní stěnu sálu, mezi bloky A a B navezli gestapáci pytle písku, před ně naskládali dřevěné trámy a na ně připevnili v době druhého stanného práva dvě klece. Každý odsouzený byl pak připoután na zápěstí koženými řemeny k horní části střeleckého trámu tak, že spíše visel, než stál. Jedinou útěchou mu mohl být pohled na již zmíněný sgrafit sv. knížete Václava, patrona země české.

Popravčí četa střílela na každého jednu salvu ve vzdálenosti 5-6 metrů. Při střelbě na dvě osoby byla skupina 8 mužův pokleku, druhá byla ve stoje. Četě velel zpravidla důstojník, výjimečně poddůstojník, jenž dával jednotlivé povely. „Feuer!“ a padl výstřel. Jakmile

---

¹⁵⁰ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 104.

¹⁵¹ ČERNÝ, Vladimír.

Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945-1956, s. 428.

umírající vězeň klesl v kolenou, přistoupil k němu velitel a dorazil jej ranou z pistole do hlavy, takže na popravišti zůstávaly i kousky lebky. Smluvní lékař gestapa MUDr. Walter Marquort provedl ohledání a pak stroze konstatoval smrt. Mrtvému byly rozepnuty řemeny a dva vojáci odtáhli tělo z místa popravu ke kanálu. Správce věznice Duba pak zanesl údaje o smrti do kartotéky věznice a člen gestapa, kriminální sekretář Leopold Hübler z referátu IIBM/2, přebíral věci po popravených a podepisoval příslušné dokumenty.

Schweizer také předával jména odsouzených k smrti. Popravu tímto způsobem prováděli dva vojáci SS za pomoci židovských vězňů. Přítomný lékař dával pokyn k sejmutí těl ze šibenice. Dle Františka Vaška a Zdeňka Štěpánka bylo oběšeno 21 lidí, z toho 17 mužů. Toto číslo nemusí být konečné.¹⁵²

U poprav byl vždy přítomen Michael Kneissl nebo jeho zástupce a nepsal se žádný zvláštní protokol. Svou přítomností se snažil zaručit plynulý chod exekucí, vyloučit selhání podřízených a zaznamenat jména popravených. Po skončení poprav podával vždy písemné hlášení veliteli Waffen SS v protektorátě s příloženými seznamy zastřelených a oběšených. O chování popravených nebyla nikdy řeč, pouze se konstatovalo, že nedošlo k mimořádné události.

U všech zatčených brněnské gestapo sejmulo otisky prstů a pořídilo fotografie ze tří stran. To mělo na starost oddělení II K, v čele s vrchním kriminálním sekretářem Franzem Hoferem.

Mrtvoly popravených byly dopravovány do krematoria města Brna většinou autem pohřební služby. Kremace se konala za přítomnosti zástupců gestapa běžnou technologií a zaměstnanci krematoria byli zavázáni přísnou mlčenlivostí. Rakve z prostého řeziva šly přímo do pece a kremace trvala asi hodinu. Písemné povolení ke zpopelnění vydával vládní rada Nölle, odvoz a dozor mělo na starosti oddělení gestapa II/D. Popel z kremace byl ukládán do hliníkových uren. Vedoucím oddělení II/D byl kriminální inspektor Karel Enderl. Jsou vážné náznaky, že popel z uren byl přesypáván do sáčků a pak rozprášen v zahradě služebny SD v Brně, Hlinkách 132 – 134, v bývalé továrně patřící Židu Löw-Beerovi.¹⁵³

---

¹⁵² VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 114.

¹⁵³ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 115.

První stanné právo mělo za úkol rozbít odboj a zastrašit co největší skupinu obyvatel. To, co první stanné právo začalo, druhé dokončilo. Pokud například někteří představitelé odbojových hnutí, jako Obrany národa, Petičního výboru věrní zůstaneme a sokolského odboje, kteří přežili první stanné právo a byli zatčeni, byli za 2. stanného práva vesměs likvidováni. Dne 21. června 1942 byli popraveni brigádní generál Otakar Zahálka¹⁵⁴, podplukovníci Antonín Brychta, Jan Valenta, Adolf Matějů, majoři Jan Pergler a František Kopuleť a štábní kapitán Otakar Hubík. Jednotlivě byli popraveni členové Obrany národa a to Jan Svoboda¹⁵⁵ 21. června, nadporučík Jan Visa 22. června a Vít Kužela 1. července.

Gestapu se podařilo proniknout i do ilegální sítě KSČ. První obětí byl Jan Zika, který se pokusil při policejní razii dne 28. května 1942 o útěk. Když se spouštěl z okna po prádelní šňůře, přetrhla se pod ním. Zika se smrtelně zranil, upadla mu pistole a nemohl ji použít k sebevraždě. Gestapo se ještě pokoušelo o výslech, ale Zika nic neprozradil a zemřel ve vězení na Pankráci.

Gestapo také vyhledávalo Židy, kteří nešli na transport a skrývali se v ilegalitě. Často se falšovaly občanské legitimace, později Kennkarty, což nebylo nikterak snadné. Spousta z nich naposled vydechla v Kouničkách, smrtí oběšením.

Věšení na šibenici bylo vyhrazeno výhradně pro židovské občany. Přestože na začátku 20. století začalo nahrazovat staré typy a konstrukce šibenic tzv. popravčí prkno – při kterém bylo samozřejmostí, že kat při exekuci vymknul věšenému atlas (poslední krční obratel), což vedlo k okamžitému zlomení vazů a odsouzenec tak zemřel téměř ihned, tak němečtí nacisté využívali staré kolenové šibenice. Tyto šibenice měly zcela klasickou podobu, jak je známe z dávných rytin šibeničních vrchů, jen provaz se smýčkou byl na konci vodorovného břevna provlečen kladkou, pro usnadnění manipulace s popravovanými.¹⁵⁶

K takové smrti byla odsouzena například Eliška Braunová, která se chtěla vyhnout hromadné deportaci a skrývala se. Nakonec byla dopadena a odsouzena za schvalování atentátu a za pobyt bez policejního přihlášení.¹⁵⁷

---

¹⁵⁴ ENCYKLOPEDIE DĚJIN MĚSTA BRNA. *Otakar Zahálka*. [online].

¹⁵⁵ ENCYKLOPEDIE DĚJIN MĚSTA BRNA. *Jan Svoboda*. [online].

¹⁵⁶ DRAHOTA, Leoš. *Naše šibenice – novodobé věšení*. [online].

¹⁵⁷ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 117.

V období prvního stanného práva nebyla popravena žádná žena, v druhém tomu bylo jinak. Celkově nalezlo smrt 71 žen, jednou z nich byla i Janinka Žižlavská, která v době úmrtí byla nemluvně. Ostatních 70 žen se octlo před stanným soudem a po vynesení rozsudku byly dopraveny do Kounicových kolejí a umístěny v cele smrti č. 17 blok A. Tři byly mladší 19 let, čtyři pak starší 60 let. U čtrnácti žen byl uveden jako důvod trestu smrti souhlas s atentátem, u tří policejně nepřihlášený pobyt, u dvanácti žen členství v odbojové organizaci, pomoc a poskytování úkrytu nepřítelům Říše a ukrývání nepřihlášených osob u osmatřiceti žen. U třech nebyl důvod zjištěn. Mánička Bäcková, Eliška Braunová a Alice Feinová byly židovky a Antonie Jovaničová Romka.¹⁵⁸ Mezi popravenými ženami byly přední odbojové pracovnice z Moravy.

Výrazným znakem druhého stanného práva byl již zmíněný Sippehaft. Jeho krutost spočívala v tzv. kolektivní odpovědnosti, která se vztahovala na široký okruh příbuzenstva za přestupek proti nacistickému právu kohokoliv z jeho příslušníků a to bez ohledu na to, zda o činnosti proti Říši věděl či nikoliv. Na základě tohoto principu se nejmarkantněji odhalovala snaha o využití stanného práva k likvidaci co největšího počtu českých osob. Tento princip byl zaveden spolu s druhým výjimečným stavem a posléze se stal trvalou součástí nacistické mocenské politiky.

Jedním z nejrozsáhlejších příkladů tohoto zruďného principu bylo zakročení proti občanům Blížkovic u Moravských Budějovic. Zásluhou místního občana Štěpána Bouzara a Judr. Leopolda Lohnického z Hrotovic se ve městečku rozvinula odbojová činnost již po 15. březnu 1939 a vyvrcholila zakázanou oslavou 28. října 1939, při které došlo k ničení německých symbolů a nápisů. Bouzarovi i Lohnickému hrozilo zatčení, proto přešli do ilegality. Lohnický byl 26. června zatčen, uvězněn v Kouničkách a poslán do Vratislavi k soudnímu řízení. Při nocování v Šumperku se mu povedlo uprchnout a brzy se shledal s Bouzarem v Praze. Po atentátu na Heydricha byli nuceni opustit Prahu, ovšem byli zadrženi. Bouzar na místě, Lohnický po dramatickém pronásledování. Samotné Blížkovice byly sledovány hned po Bouzarově odchodu do ilegality. Již 29. května 1942 gestapo zatklo rodiny Bouzarovu a spřízněnou Novákovu. Po zadržení lohnického byl zatčen 2. června i jeho bratr Ladislav, u nějž se našla zbraň. Den na to přijelo gestapo do Jezeřan, kde chtěla zatknout rodinu Fráňovu, u které se Lohnický skrýval. Vyslalo tříčlennou četnickou hlídku, avšak otec a

---

¹⁵⁸ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 118.

syn se pokusili o útěk a oba byli smrtelně zraněni. Gestapo si tedy odvezlo pouze těhotnou Marii Fráňovou, rozenou Lohnickou. Osud zatčených se naplnil dne 24. června 1942, kdy střely usmrtily dvanáct osob. Jako poslední byl zastřelen právě Štěpán Bouzar, aby se ještě před svou vlastní smrtí musel podívat na mrtvá těla nad kanálem pod sgrafitem sv. Václava.¹⁵⁹

Výnosem říšského protektora se zrušil výjimečný civilní stav s platností od 19.00 hodin 3. července 1942. Podle jeho § 2 zůstaly i nadále stanné soudy k odsuzování trestních věcí, jenž měly bezprostřední vztah k atentátu na Heydricha. Za pomoc či přechovávání ilegálních osob, zneužití občanského průkazu a řadu dalších přestupků se mohl i nadále ukládat trest smrti. Posledním popraveným toho dne byl Abraham Fiedler.¹⁶⁰

Celkem bylo během druhého stanného práva v Kounicových kolejích popraveno 395 mužů a žen.¹⁶¹

Do hořkého konce

Přestože temný mrak v podobě druhého stanného práva opadl, život v Kouničkách byl krutý dál. Dne 14. listopadu 1942 zavládl mezi vězni rozruch – konala se poprava šesti osob. Nešlo o pokračování Heydrichiády, nýbrž o použití tzv. Sonderbehandlungu, tedy o popravu bez soudního rozhodnutí, de facto vraždu, kterou umožňovalo nařízení šéfa SS a policie Heinricha Himmlera. V 11 hodin dopoledne bylo přivezeno šest mladých lidí – Jan Čeček, Vít Želísko, Josef Nevole, Alois Janák, Josef Ostravský a Otakar Ševčák. Tito mladí chlapci, vesměs z obce Hošťálkové, byli členové odbojové organizace a dle gestapáků chystali diverzní akce.

Policejní popravu tohoto druhu mohl povolit pouze Heinrich Himmler. Kriminální rada Hugo Römmmer tedy navrhl vedoucímu řídicí úřadovny gestapa Wilhemu Nöllemu, aby požádal přes velitele bezpečnostní policie a SD v Praze Mudr. Ervina Weinmanna K. H.

---

¹⁵⁹ ŽAMPACH, Vojtěch.

Druhé okupační stanné právo a jižní Morava, s. 142.

¹⁶⁰ VAŠEK, František a ŠTĚPÁNEK, Zdeněk. *První a druhé stanné právo na Moravě*, s. 160.

¹⁶¹ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 105.

Franka a ten již se obrátil na šéfa policie SS o souhlas. Popravy oběšením se účastnilo mnoho členů SS policie.¹⁶²

V rámci Sonderbehandlungu se začalo popravovat i začátkem ledna 1945. Koleje praskaly ve švech, byla narušena doprava a vyšetřující soudce Lidového soudu dr. Von Ruprecht a dr. Weber nepřijímali od gestapa další vězně pro soudní projednávání. Po jednání s Frankem a MUDr. E. Weinmannem bylo rozhodnuto provést diferenciaci vězňů. Ty nejtěžší případy měli být popraveny v prostoru Kounicových kolejích, další měli být deportováni do koncentračního tábora Flossenbürg, a jak bylo později rozhodnuto, další do Mauthausenu. Zbytek měl být dopraven do náhradního prostoru Kounicových kolejí, do Mirošova u Rokycan.¹⁶³

Dle vzpomínek vězňů došlo k první popravě dne 9. ledna 1945. Postup byl víceméně jednoduchý. V jednotlivých referátech se vybraly vhodné případy, které skončily na stole buď kriminálního rady Otta Koslowského nebo kriminálního rady Hugo Römera. Odtud putovaly dále k vedoucímu IV. oddělení bezpečnostní policie, kriminálnímu radovi Janu Krausovi, který je předal veliteli bezpečnostní policie Maxu Rauschovi. Poté buď dálnopisem a nebo kurýrem přes Weinmanna se ocitly u K.H. Franka, jehož souhlas či nesouhlas byl rozhodující.

Samotné popravy se většinou konaly dopoledne na dvorku mezi stěnou bloku A a kolejním sálem. Exekuce konali jen vedoucí úředníci gestapa: kriminální komisař Hans Koch, kriminální sekretář Köstler, kriminální rada Hugo Römer, kriminální rada Otto Koslowski, vrchní kriminální sekretář Jan Trittner, kriminální sekretář Vinzens Mayerhofer, vrchní správce věznic Ewald Paul, správce věznice Franz Duba a bez svolení dostřeloval vězně i dozorce W. Schwabinger. Nebylo dokázáno, že by někdy střílel i šéf Max Rausch, i když býval někdy přítomen. Střílelo se pistolí do týlu oběti a smluvní lékař MUDr. Walter Marquort předváděl, jak se má střílet. Oběť si musela pokleknout a byla střelena do malého mozečku. Většina popravčích však střílela, když si vězeň lehl na břicho. Dozorci dehonestovaného vězně svlečeného do prádla, bosého, vzadu spoutaného, podtrhli a svalili na zem, na takzvaný píseček (větší záhon písku), kde oběť po ráně vykrvácela. Nejmladší obětí

---

¹⁶² VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 106.

¹⁶³ *Ibidem*.

Sonderbehandlungu byl Miloš Prudil, kterému v době exekuce nebylo ani 11 let. Následován byl svými rodiči.¹⁶⁴

Mrtvoly v bednách zatloukal Franz Duba, který sténající oběť ještě dostřeloval. Poté se odváželi autem do krematoria města Brna. Přesný počet obětí není znám, uvádějí se různá čísla. S největší pravděpodobností byl nejbližší skutečnosti František Kaláb, správce pohřebního ústavu, který měl volný přístup do krematoria. V 16 dnech, kdy byly popravy v období od 9. ledna do 20. března prováděny, napočítal 103 obětí. Popravovalo se však i později. Mezi 14. až 18. dubnem se uskutečnily poslední popravy. Zastřelené buď odváželi do krematoria, nebo je zakopávali do země.¹⁶⁵ Poslední poprava na písečku se konala 16. dubna. K poslední popravě v rámci kolejí došlo 18. dubna, kdy na příkaz gestapa musel dozorce Erwin Otto s několika pomocnými dozorci (Banátníky) zastřelit ve sklepě vedle kolejní kotelny tři osoby. Partyzána Aloise Kleina, vězně Ladislava Reisse a Vladimíra Growka. Dva poslední jmenovaní, pravděpodobně jako nositelé důvěrné informace, museli pomáhat při popravě oběšením gestapáka Karla Maiera pro jeho styky s odbojovou skupinou.¹⁶⁶

Vězni, jenž nebyli určeni k exekuci na písečku, byli deportováni mimo Brno. Dne 24. ledna 1945 šel velký transport 833 vězňů (z toho 708 osob byli Češi) do koncentračního tábora Flossenbürg, kde někteří byli po příjezdu zlikvidováni. Smutnou kapitolou je transport s označením KL 3, který byl vypraven počátkem dubna 1945 do Mauthausenu a tam, až na jednoho vězně, Němce Franze Arnolda, zplynován. Počet osob transportu je nejasný, udávají se různá čísla a mezi nimi vzniká rozdíl 22 osob. Nejčastěji se vyskytuje verze, že z Brna vyjelo 205 osob a na nádraží v Jihlavě přidáno dalších 8 osob, dohromady tedy 213 osob. Ovšem v rozsudku zemského soudu v Hagenu, který odsoudil vedoucího krematoria v Mauthausenu Martina Rotha, uvedl, že osob bylo 235. Není ani jasno v tom, kdy transport vyjel z Brna a kdy došlo k likvidaci v koncentračním táboře. Většinou se uvádí 10. duben, krátce po válce se psalo, že transport vyjel z Brna ráno 6. dubna a že k zplynování došlo již 8. dubna. Dodnes je tedy patrné, že otázky kolem transportu nejsou vyřešeny.¹⁶⁷

---

¹⁶⁴ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 107.

¹⁶⁵ ENCYKLOPEDIÉ DĚJIN MĚSTA BRNA. *Popravení v Kounicových kolejích*. [online].

¹⁶⁶ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 108.

¹⁶⁷ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 108.

Samotné Kounicovy koleje byly vyklizeny zejména dvěma transporty do tábora v Mirošově u Rokycan. První vyjel 10. dubna, druhý 17. dubna 1945. Celkem šlo o transport 765 vězňů, z toho 581 vězňů byli Češi, další byli různé národnosti (celkem patnáct států). Během druhého transportu byl vlak napaden 21. dubna, v 9. hodin ráno hloubkovými letci. Dva vězni umřeli ihned, další dva zemřeli v nemocnici v Berouně. Dvacet dva vězňů bylo zraněno. 5. května byl v Mirošově zastřelen Antonín Prokop.¹⁶⁸

18. a 19. dubna 1945 byli propuštěni z Kounicových kolejí poslední vězni. Propouštěl je správce věznice Franz Duba se slovy: „Tak abyste věděli, tak my vás všechny pustíme. Seberte své věci a dycky pár po dvou po třech vás budeme pouštět... Držte venku huby, protože ono se venku moc kecá a je to tam samá šuška. A jak někoho chytne ještě jednou, tak půjde zrovna na písek... Vy si ještě budete na Kouničky vzpomínat! A nemyslete si, že utíkáme, že se bojíme anebo, že to máme prostraný... My jenom trochu cónem a pak se sem zase vrátíme a to teprv uvidíte!“¹⁶⁹

Po opuštění Kounicových kolejí byli dozorcí začleněni do skupiny, která se pod vedením kriminálního rady Hugo Römera měla zúčastnit obrany Brna a 25. dubna 1945 byla nasazena v Řečkovících. Několik gestapáků zde padlo nebo bylo zraněno. Skupina byla z bojů stažena a vydala se směrem na Letovice. V Brněnci se setkala s maršálem Ferdinandem Schörnerem, který nařídil, aby skupina zajišťovala tyl před partyzány. Tak se stalo v Jihlavě, kde z ní byly vytvořeny dvě skupiny asi po 80 mužích. První vedl kriminální komisař Kurt Leischke, druhé velel kriminální komisař Hans Koch a byla umístěna v zámku Bystrém. Skupina ještě 1. května zavraždila v obci Polom místní občany a podpálila jim dům. 7. května byli gestapáci soustředěni v Jihlavě a dali se na útěk směrem Tábor, Písek, Vimperk. Mnoho z nich pak bylo zajato vojáky americké armády a předáno Rudé armádě a dostalo se tak před soud českého lidu.

V Brně stanulo před soudem v letech 1945 – 1949 více než 100 nacistických příslušníků bezpečnostního aparátu. Velitel strážního praporu v letech 1940 – 1943 Michael Kneissl, jehož příslušníci prováděli popravy za obou stanných práv v letech 1941 až 1942 na dvoře Kounicových kolejí, byl postaven před soud v Brně a zde byl 29. března 1947 odsouzen

---

¹⁶⁸ *Ibidem.*

¹⁶⁹ *Ibidem.*

k smrti. Jeho jednotka měla podle rozsudku soudu popravít více než 700 osob.¹⁷⁰ Vrchní vládní a kriminální rada Max Rausche, který v době svého působení v Brně podepisoval návrhy na zostřené výslechy a také schvaloval seznam vězňů v Kounicových kolejích, kteří měli být popraveni, byl odsouzen k trestu smrti a neveřejně popraven 1. března 1947 ve věznici na Cejlu.¹⁷¹

Jako poslední se ocitnul před soudem kriminální rada Otto Koslowski, jehož lze považovat za nejznámějšího člena brněnské řídicí úřadovny. Od června 1939 do listopadu 1940 vedl referát IIA, poté zastával až do konce okupace funkci vedoucího II. exekutivního oddělení, které bylo v roce 1944 přejmenováno na IV. Ko. Koslowski stál v pozadí prakticky všech operací proti levicovému odboji na Moravě a při potlačování komunistického odboje byl činný i na území Slovenska, Maďarska a Bulharska. Z tohoto důvodu se jeho osoba stala po válce předmětem mnoha nepodložených dohadů a konspirací. Faktem je, že Koslowski se během svého vyšetřování pokusil o sebevraždu a to 3. dubna 1947. Po vyléčení byl postaven 3. května 1947 před senát Mimořádného lidového soudu v Brně a byl odsouzen k trestu smrti, který ještě téhož dne vykonal kat Rudolf Pleskač ve 12. 21 hodin na dvoře věznice Krajského soudu trestního.¹⁷²

Bohužel v některých případech neproběhl soud, tak jako u Franze Duby, vrchního vězeňského dozorce gestapa, který 16. března 1946 uprchl z vyšetřovací vazby.¹⁷³

Kounicovy koleje fungovaly jako žalář celých pět let okupace, mezi léty 1940 – 1945. Po válce se tradovalo, že jimi prošlo 150 000 a více vězňů. Ovšem dnes, díky rozboru čísel zatčených a analýzou realizací odbojových skupin gestapem, lze dojít k závěru, že kolejemi prošlo „pouze“ 30 000 až 35 000 vězňů (spíše první číslo je maximální). Během prvního stanného práva bylo popraveno 142 osob, během druhého 392 osob. 14. listopadu 1942 při

---

¹⁷⁰ ČERNÝ, Vladimír.

Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945-1956, s. 416.

¹⁷¹ ČERNÝ, Vladimír.

Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945-1956, s. 411.

¹⁷² ČERNÝ, Vladimír.

Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945-1956, s. 412.

¹⁷³ ČERNÝ, Vladimír.

Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945-1956, s. 425.

uplatňování Sonderbehandlungu 6 osob, na písečku v roce 1945 120 osob. 67 vězňů zemřelo jinou smrtí, z toho 11 sebevražd a 6 ubití. Počet ubitých vězňů není přesný, neboť byl často zakrýván uváděním jiné příčiny a to zejména selháním srdce. 10 vězňů bylo zastřeleno v okně, celkem tedy 740 osob. Toto číslo však nemusí být konečné.¹⁷⁴

Koleje dnes

V archivu Masarykovy univerzity se dochoval dopis Josefíny Kounicové, adresovaný pedagogickému sboru české univerzity v Brně: „Dovoluji si Vám sdělit, že jsem již před časem upozornila P. T. profesorský sbor české techniky v Brně, že jsem nepřestala být protektorkou a spoluzakladatelkou Kaunicových studentských kolejí v Brně a že velmi záleží mi na tom, aby koleje byly co nejdříve znovuzřízeny a odevzdány svému původnímu poslání... Záleží mi zejména na tom, aby budov nebylo používáno k dosavadním neblahým účelům, ale aby byly co nejdříve uvedeny do původního stavu. Současně prosím, abyste laskavě uvažovali o vhodném způsobu, jak by měla být trvale uctěna památka těch, kteří ve zdech kolejí trpěli...“¹⁷⁵

Po ukončení druhé světové války se vážně uvažovalo o přeměně Kounicových kolejí na památník odboje, posléze – i díky Josefině Kounicové, převládl názor na vrácení budovy jejímu původnímu účelu, tedy k ubytování studentů.

Roku 1978 byly Kounicovy studentské koleje prohlášeny za národní kulturní památku. Temnou minulost budov připomíná tamní historická expozice v Pamětní síni. Dnes do ní přicházejí někdejší účastníci odboje, pozůstalí a potomci, zahraniční návštěvníci, ale i žáci škol, aby byli seznámeni s dějinami památného místa a poklonili se nesmrtelné památce těch, kteří zde vydechli naposled a napomáhali v boji za svobodu. Na historii kolejí v době nacistické okupace Československa odkazují také sochařská díla českých umělců, na popravišti bronzová plastika Vlastenec od Jiřího Marka, dále travertinový pylon vyjadřující Vítězství nad nacismem a obsahující jména míst bojů a utrpení za druhé světové války.

---

¹⁷⁴ VAŠEK, František. *Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy*, s. 110.

¹⁷⁵ FASORA, Lukáš - HANUŠ, Jiří. *Václav Kounic a česká univerzita na Moravě.*, s. 282.

1. ledna 1999 získala objekt kolejí Veterinární a farmaceutická univerzita Brno. Koleje byly v neutěšeném stavebním stavu, a tak bylo nutno v červnu téhož roku přistoupit k jejich celkové rekonstrukci a modernizaci realizované podle projektu ing. Arch. P. Stojana. Rekonstrukce byla dokončena v červenci 2001 a 13. září 2001 proběhlo slavnostní otevření Kaunicových studentských kolejí.¹⁷⁶

---

¹⁷⁶ *Historie Kaunicových studentských kolejí.* [online].

Závěr

O nacistických koncentračních táborech a o vyhlazování Říši nepohodlných občanů slyšel téměř každý. Bylo o tom vydáno nespočet studií, článků, odborných i populárně naučných. Ovšem o poznání méně lidí ví o tom, že i v jejich rodném městě se nachází zařízení, které nacisté zneužívali k účelům své zvrácené ideologie. A pamětníci nebudou žít věčně.

V Kounicových kolejích během druhé světové války nenalezli smrt jen odbojáři, ale i ženy, děti, Židé, či představitelé církve. Kdokoliv byl jen trochu nepohodlný, nebo na něj jen padl orlí zrak německých nacistů, ten byl v lepším případě „pouze“ vyslýchán.

Třicet tisíc dočasných obyvatel zde zažívalo nejhorší chvíle svého života. Bezmála 740 z nich zde našlo smrt. A brněnští Němci tomu rádi přihlíželi. Na popravy se chodily dívat zejména ženy a během exekucí se ozýval smích a jásot, neboť „české potvory a bestie“ byly zabíjeny. Údajně se vybíralo i vstupné a to tři marky.

26. dubna 1945 bylo Brno osvobozeno Rudou armádou¹⁷⁷ a poté nastal divoký odsun Němců, který, bez nadsázky, poznamenal a určil podobu města Brna, zejména jistých městských částí dodnes, neboť do prázdných domů se nastěhovali zcela jiní nájemníci, ovšem to je již téma na další práci.

Kounicovy koleje přestali 26. dubna 1945 fungovat jako nacistický žalář a popraviště, poslední vězni budovu opustili o týden dříve. Navždy se však právem staly Golgotou Moravy.

---

¹⁷⁷ ENCYKLOPEDIÉ DĚJIN MĚSTA BRNA. *Osvobození rudou armádou*. [online].

Bibliografie

Literatura

BRUMMER, Alexandr a KONEČNÝ, Michal. Brno nacistické: průvodce městem. 1. vyd. Brno: Host, 2013. 197 s. ISBN 978-80-7294-956-4.

VÁLKA, Zbyněk. Brno pod hákovým křížem. V Olomouci: Votobia, 2004. 156 s. ISBN 80-7220-167-0.

HABŘINA, Rajmund, ed. a ZATLOUKAL, Jaroslav, ed. Golgata: věčné memento brněnských žalářů: 1939 ... 1945. V Brně: Klub Kounicových kolejí, 1946. 147-[II] s.

NEDBÁLEK, František a HEJL, František. Zvláštní akce 17. listopad a její průběh v Brně. 1. vyd. Brno: Archiv města Brna, 1985. 88 s.

NEDBÁLEK, František. Charakteristika nacistických věznic a táborů v době okupace na území země Moravskoslezské. Brno: Měst. ČSPB, 1984. 26 s.

KOPEČNÝ, Petr. Obrana národa na Brněnsku 15.3.1938-29.2.1940. Brno: Archiv města Brna, 2006. 239 s. Brno v minulosti a dnes; suppl. č. 3. ISBN 80-86736-04-0.

ARBURG, Adrian von a kol. Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Vyd. 1. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010. 534 s., [xl] s. obr. příl. Země a kultura ve střední Evropě; sv. 15. ISBN 978-80-86488-70-7.

FILIP, Vladimír et al. Brno 1939-1945: roky nesvobody = Brünn 1939-1945: Jahre in Unfreiheit. Vyd. 1. Brno: Josef Filip, 2011-2013. 3 sv. (304, 283, 355 s). Bruna Aeterna. ISBN 978-80-260-1265-8.

KREJČÍ, Jaroslav Luňáček. Passer Domesticus: [Lyrický klíčový pozdrav drahým domů: Kaunicovy Studentské Koleje roku 1941]. Brno: UM, 1946. 29-[I] s. Knižnice Užitečné miniatury; Sv. 3.

FLODROVÁ, Milena. Názvy brněnských ulic, náměstí a jiných veřejných prostranství v proměnách času. Brno: Šimon Ryšavý, 2009. 342 s. ISBN 978-80-7354-073-9.

NOVOTNÁ, Marie. Brno uprchlíkům 1938: fakta a dokumenty z tisku a archivů. Brno: Šimon Ryšavý, 2008. 95 s. Brněnský legionář. ISBN 978-80-7354-057-9.

BURIÁNEK, František, ed. et al. 17. listopad: odboj československého studentstva. V Praze: Ústřední svaz československého studentstva, 1945. 141 s., [4] l. obr. příl.

RUDOLF, Josef. Vítězové nad smrtí: Dokumentární reportáž ze života zahraničních letců a partyzánů. [II. vydání]. Brno: Mír, 1948. 248-[V] s.

HABŘINA, Rajmund. Zbraň míru: [na paměť 10. výročí prvních poprav v Kounicových kolejích v Brně]. 1. vyd. Praha: Mír, 1951. 21 s. Za mír; sv. 19.

ŠTUKA, Antonín. Nezapomeň!: [Psáno v Kounicových kolejích v zimě 1942–1943]. Praha: Jaroslav Janeček, 1946.

ROSSA, Bohdan, ed. Sedmnáctý listopad: Příspěvek k historii perzekuce české mládeže za okupace: [Sborník]. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1959. 145, [2] s. Dokumenty. Edice Svazu protifašistických bojovníků; Sv. 81.

LINHARTOVÁ, Lenka, MILOTOVÁ, Jaroslava a MĚŠŤÁNKOVÁ, Vlasta. Heydrichova okupační politika v dokumentech. Praha: ČSPB, 1987. 174 s.

ZATLOUKAL, Jaroslav, ed. Svědectví Kounicových kolejí. Druhé vydání. V Brně: Klub Kounicových kolejí, nakladatelství osvobozených politických vězňů, 1946. 118-[I] s. Edice Svědectví a dokumenty; Sv. 2.

TOMEČEK, Radek. JUDr. Václav hrabě z Kounic: šlechtic a demokrat. Vyd. 1. V Uherském Brodě: Muzeum Jana Amose Komenského, 2013. 71 s. ISBN 978-80-904525-4-1.

Články

Vašek, František -
Kounicovy studentské koleje v Brně, Golgota Moravy. František Vašek. In: Forum Brunense : sborník prací Muzea města Brna Brno : Muzeum města Brna (1995-1996 [vyd. 1996]), s. 97-110.

Černý, Vladimír -
Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945-1956. Vladimír Černý. In: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945 / Brno : Matice moravská, 2010 s. 393-435.

Čapka, František -
K perzekuci kněží v období heydrichiády. (Se zaměřením na Kounicovy koleje v Brně). Čapka, František. In: Osobnost v církvi a politice : čeští a slovenští křesťané ve 20. století / eds. Pavel Marek, Jiří Hanuš Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006 s. 411-418.

Fasora, Lukáš - Hanuš, Jiří
Václav Kounic a česká univerzita na Moravě. Fasora, Lukáš - Hanuš, Jiří. In: JUDr. Václav Kounic a jeho doba / Brno : Matice moravská, 2009 s. 281-287.

Vajskebr, Jan -
Represivní činnost strážního praporu SS "Böhmen-Mähren" v období prvního a druhého výjimečného stavu na Moravě. Vajskebr, Jan. In: Morava v boji proti fašismu / Brno : Moravské zemské muzeum, 2008 s. 100-120.

Žampach, Vojtěch -
Druhé okupační stanné právo a jižní Morava. Vojtěch Žampach. Jižní Morava : vlastivědný sborník 28, sv. 31, (1992,) s. 129-154

Vašek, František - Štěpánek, Zdeněk
Perzekuce moravského duchovenstva v době nacistické okupace. Vašek, František - Štěpánek, Zdeněk. Časopis Matice moravské 115, č. 2, (1996,) s. 275-297

Internetové zdroje

Sbírka zákonů a nařízení státu Československého [online].
<<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/042-1919.pdf>>, [text uložen dne 15. 3. 2015].

Mnichovská dohoda obětovala Československo, válce ale nezabránila [online].
<<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/30297-mnichovska-dohoda-obetovala-ceskoslovensko-valce-ale-nezabranila>>, [text uložen dne 20. 3. 2015].

Lidový deník [online]. <<http://www.ustrcr.cz/data/images/audioarchiv/beran/lidovy-denik01.jpg>> , [text uložen dne 20. 3. 2015].

Norimberské zákony. [online]. <http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=system/files/Norimberske_zakony.pdf>, [text uložen dne 26. 3. 2015].

JANDL, Jan. Národní kulturní památka Kounicovy koleje v Brně [online].
<<http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/narodni-kulturni-pamatka-kounicovy-koleje-v-brne.html>>, [text uložen dne 10.4. 2015].

ENCYKLOPEDIÉ DĚJIN MĚSTA BRNA. JUDr. Václav Robert Kounic [online].
<http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=2682>, [text uložen dne 20. 4. 2015].

Tři osudové březnové dny: 14.–16. březen 1939 [online] <<http://www.ustrcr.cz/cs/tri-osudove-breznove-dny-14-16-brezen-1939>>, [text uložen dne 3. 6. 2015].

Lidové noviny, 1939 [online]. <[http://kramerius.mzk.cz/search/i.jsp?pid=uuid:b6ef37c0-51a4-11dd-b3ad-000d606f5dc6&q=lidove noviny](http://kramerius.mzk.cz/search/i.jsp?pid=uuid:b6ef37c0-51a4-11dd-b3ad-000d606f5dc6&q=lidove%20noviny)>, [text uložen dne 4. 6. 2015].

ENCYKLOPEDIE DĚJIN MĚSTA BRNA. JUDr. Jaroslav Mezník [online]. <http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=5011>, [text uložen dne 20. 5. 2015].

První stanné právo v protektorátu [online]. <<http://www.fronta.cz/dotaz/prvni-stanne-pravo-v-protektoratu>>, [text uložen dne 12. 6. 2015].

ENCYKLOPEDIE DĚJIN MĚSTA BRNA. P. František Kvapil [online]. <http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=4537>, [text uložen dne 22. 6. 2015].

ENCYKLOPEDIE DĚJIN MĚSTA BRNA. Otakar Zahálka. [online]. <http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=4647>, [text uložen dne 22. 6. 2015].

ENCYKLOPEDIE DĚJIN MĚSTA BRNA. Jan Svoboda. [online]. <http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=931>, [text uložen dne 22. 6. 2015].

DRAHOTA, Leoš. Naše šibenice – novodobé věšení [online]. <<http://www.moskyt.net/nase-sibenice-16-novodobe-veseni>>, [text uložen dne 24. 6. 2015].

ENCYKLOPEDIE DĚJIN MĚSTA BRNA. Popravení v Kounicových kolejích. [online]. <http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_objektu&load=862>, [text uložen dne 30. 6. 2015].

Historie Kaunicových studentských kolejí [online]. <<http://www.vfu.cz/studium/ubytovani-koleje/historie-ksk/historie-ksk.html>>, [text uložen dne 30. 6. 2015].

ENCYKLOPEDIE DĚJIN MĚSTA BRNA. Osvobození rudou armádou [online]. <http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=3994>, [text uložen dne 30. 6. 2015].